

מסכת סוטה פרק ז' - "אלו נאמרין"

1. לב, א-ב

רז"י

מתני'

אלו נאמרין (בכל לשון) גרסינן: פרשת סוטה מה שהכהן . אומר לה ולא אמרי' צריך לאומרה בלשון הקודש כדרך שנכתב ובספרי אמרי' דאי לא כתיב קרא להתיר בכל לשון כדלקמן הי"א ניגמר מיבמה בקל וחומר ומה יבמה קלה לא עשה בה כל הלשונות כלשון הקודש סוטה חמורה לא כל שכן :

ווידוי מעשר . בשנה השלישית בערתי הקודש מן הבית (דברים כו) שהוא מוציא כל מעשרותיו ומבערן מביתו ואין יכול עוד להשהותם ונותן מעשר ראשון ללוי ומעשר עני לעניים ומעשר שני של שתי שנים שעברו מעליהו לירושלים עכשיו אם לא העלהו ומתוודה בערתי הקדש זה מעשר שני וגם נתתיו ללוי זה מעשר ראשון לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני ואומר בכל לשון כדילף לקמן ולא אמרינן בלשון זה הזקיקו הכתוב לאומרה בלה"ק :

ושבועת העדות ושבועת הפקדון . בכל לשון שהשביעהו וכפר ולא הודה חייב קרבן עולה ויורד האמור בשבועת העדות ואשם גזילות בשבועת הפקדון :

ואלו נאמרין בלה"ק . ולא אמרינן נגמר מהנך דלעיל שנכתב ונסדר עליהן כל מצות דיבורם ואין צריך לאומרן בלה"ק כדכתיב בכולהו משום דבהני כתיב עיכובא :

מקרא ביכורים . שהיה קורא מארמי אובד אבי עד סוף כל הפרשה :

וחליצת יבמה . היא אומרת מאן יבמי וגוי והוא אומר לא חפצתי לקחתה ואחר החליצה היא אומרת ככה יעשה לאיש וגוי :

ברכות וקללות . שאמרן יהושע וישראל . בהר גריזים והר עיבל :

ברכת כהנים . נשיאות כפים :

ברכת כהן גדול . ביום הכפורים אחר עבודת היום שלפני ולפנים היה קורא בתורה את הפרשה ומברך שמנה ברכות כדמפרש במתניתין : ופרשת המלך מפרש בסוף פירקא והיא פרשת הקהל :

ופרשת עגלה ערופה . ידינו לא שפכו וגוי' כפר . לעמד ישראל וגוי' (דברים כא) :

פרשת משוח מלחמה . (שם כ) והיה כקרבכם אל וגוי' שמע ישראל אתם קרבים היום וגוי' כי ה' אלהיכם וגו' :

כיצד . כמו מנין :

ולהלן הוא אומר . בברכות וקללות של הר גריזים ולקמן מפרש התם גופיה מנא לן :

אינו צריך . ללמדה בגזרה שוה שמעצמה היא למידה :

וענתה ואמרה ככה . דמשמע כלשון זה תאמר :

שבשומרון . אצל שומרון :

משנה

אלו נאמרין בכל לשון:

פרשת סוטה²²⁵,

ווידוי מעשר,

קרית שמע,

ותפלה,

וברכת המזון,

ושבועת העדות,

ושבועת הפיקדון.

ואלו נאמרין בלשון הקודש:

מקרא ביכורים,

וחליצה,

ברכות וקללות,

ברכת כהנים,

וברכת כהן גדול,

ופרשת המלך,

ופרשת עגלה ערופה.

ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם.

"מקרא ביכורים" - כיצד?

"וענית ואמרת לפני ה' אלהיך"²²⁶ (דברים כו, ה),

ולהלן הוא אומר: "וענו הלויים ואמרו"²²⁷ (דברים כז, יד),

מה להלן בלשון הקודש - אף כאן בלשון הקודש.

"חליצה" - כיצד?

"וענתה ואמרה"²²⁸ (דברים כה, ט),

ולהלן הוא אומר: "וענו הלויים ואמרו" (דברים כו, יד),

מה להלן בלשון הקודש - אף כאן בלשון הקודש.

דבי יהודה אומר:

"וענתה ואמרה ככה" (דברים כה, ט) - עד שתאמר בלשון הזה.

"ברכות וקללות" - כיצד?

בין שעברו ישראל את הירדן ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון,

שבצד שכם, שבאצל אלוני מורה.

שנאמר: "הלא המה בעבר הירדן"²²⁹ (דברים יא, ל),

ולהלן הוא אומר: "ויעברו אבדם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה" (בראשית יב, ו),

מה אלון מורה האמור להלן - שכם,

אף אלון מורה האמור כאן - שכם.

ששה שבטים - עלו לראש הר גריזים,

²²⁵ יט והשביע אתה הנהו ואמר אל האשה אם לא שכב איש אתך ואם לא שטית סטמה תחת אישך הנקי ממי המרדים המאדרים האלה. כ ואת כי שטית תחת אישך וכי נטמאת ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישה. כא והשביע הנהו את האשה בשבעת האלה ואמר הנהו לאשה ויתן ה' אותך לאלה ולשבעה בתוך עמך בתת ה' את ירכה נפלת ואת בטנך צנה. כב ובאו המים המאדרים האלה במעורר לצבות בטן ולנפל גרד ואמרה האשה אמן. כג וכתב את האלת האלה הנהו בספר וימחה אל מי המרדים.

²²⁶ וענית ואמרת לפני ה' א-להיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב

²²⁷ וענו הלויים ואמרו אל כל איש וישראל קול דם

²²⁸ ונגשה ובמתו אליו לעיני הזקנים וחליצה נעלו מעל רגלו וזרקו בפניו וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו

²²⁹ הלא המה בעבר הירדן ארתי דרך מבוא השמש בארץ המעעני הישב מערבה מול הגלגל אצל אלוני מורה

ר"י

למטה באמצע. בין שני ההרים : מכאן ומכאן. על ההרים : **הפכו.** הלויים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה כל הארורים היו אומרים תחלה בלשון ברכה : **אלו ואלו.** שבהר גריזים ושבהר עיבל והא דכתיב ואלה יעמדו לברך לא שהיו השבטים מברכין ומקללין אלא הלויים העומדים בין שני ההרים הופכין פניהם להר גריזים בברכה ולהר עיבל בקללה : **הביאו את האבנים.** כדכתיב ובנית שם מזבח וגוי' וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת באר היטב : ונטלו את האבנים סתרו את המזבח לאחר שהעלו העולות והשלמים כדכתיב והעלית עליו עולות (שם כז) : ולנו במקומן בבית מלונם בגלגל ושם הקימו את האבנים :

גמ'

ה"ג. ואמר אל האשה בכל לשון שהיא שומעת ומהאי קרא יליף לה בספרי ולי"ג ואמר הכהן לאשה : **אל האשה.** משמע דברים הנכנסין בלבה שתהא מכרת בלשון : **על מה היא שותה.** כדמפרש ואזיל שאומר לה פריצות גרם לידך שתשתה : **ובמה היא שותה.** בכלי מאוס במקידה של חרש : **ועל מה נטמאת.** מי הביאה לידי טומאה שחוק וקלות ראש כדי לייסר את הנשים שלא יקלו ראשן עם האנשים שעל ידי כך באות לידי וצבתה בטנה : **ובמה היא נטמאה.** משמיעין אותה הלכות המים המאררים על איזו טומאה הן בודקין אותה שאם נטמאה והיא מזידה וברצון בדקוה ואם שוגגת כגון אמרו לה מת בעליך או אנוסה לא יבדקוה : **וכל כך למה.** לנו להודיע בהלכות המים בשלמא הנך קמייתא משום ונוסרו כל הנשים (יחזקאל כג) אלא הך למה : **שלא להוציא לעז.** שאם נטמאת באונס או שוגגת ולא נבדקת שלא תהא סבורה אילו נטמאתי מזידה גם כן לא היו בודקים אותי : ה"ג וידוי מעשר מנלך דכתיב ואמרת וגוי' ויליף אמירה אמירה מסוטה : אי"ל רב זביד לאביי ונילף אמירה אמירה מלויים אי"ל דנין אמירה גרידתא מאמירה גרידתא ואין דנין אמירה גרידתא מענייה ואמירה :

וששה שבטים - עלו לראש הר עיבל, והנהנים והלויים והארון - עומדים למטה באמצע, הנהנים - מקיפין את הארון, והלויים - את הנהנים, וכל ישראל - מכאן ומכאן, שנאמר: "וכל ישראל וקניו ושטריו ושפטיו עמדים מזה ומזה לארון" (יהושע ח, לג).
הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה:
"ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה"²³⁰ (דברים כז, טו),
ואלו ואלו - עונין "אמן".
הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה:
"ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה"²³⁰ (דברים כז, טו),
ואלו ואלו - עונין "אמן",
עד שגומדין ברכות וקללות.
ואחר כך הביאו את האבנים, ובנו את המזבח, וסדוהו בסיד, וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון.
שנאמר: "באר היטב"²³¹ (דברים כז, ח).
לכב, ונטלו את האבנים, ובאו^א ולנו במקומן".

גמרא

"פרשת סוטה" - מנלן?

דכתיב: "ואמר הכהן לאשה"²³² (במדבר ה, כא) - בכך לשון שיהא אומר.

תנו רבנן:

"משמיעין אותה בכל לשון שהיא שומעת: על מה היא שותה, ובמה היא שותה, על מה נטמאת, ובמה היא נטמאת".

"על מה היא שותה" - על עסקי קינאי וסתיקה.
"ובמה היא שותה" - במקידה של חרש.
"על מה נטמאת" - על עסקי שחוק וילדות.
"ובמה היא נטמאת" - בשוגג או במזיד.
באונס או ברצון.

וכל כך למה?

שלא להוציא לעז על מים המרים".

²³⁰ ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת ה' מעשה ידי הרש וישם בסתר וענו כל העם ואמריו אמן

²³¹ וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב

²³² והשביע הכהן את האשה בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה יתן ה' אותך לאלה ולשבעה בתוך עמך בתת ה' את ירכך נפלת ואת בטנך צבכה

2. לב, ב

רש"י

שבחו. לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי (דברים כו) היינו שבח עצמו:
בקול נמוך. מדלא כתיב ביה ענייה:
וגנותו. כגון ארמי אובד אבי היינו גנותו שמתודין שאביהן לבן הארמי היה רשע:
מפני מה תקנו. שיהא אדם אומר תפלתו בלחש כדאשכחנא בחנה וקולה לא ישמע (שמואל א א):
שלא לבייש את עוברי עבירה. המתוודים בתפלתם על עבירות שבידם:
צערו. צרות שעברו עליו דהיינו צרות שעברו על ישראל צרת לבן הארמי צרת מצרים:
שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה. לא קבע לשחיטת חטאת מקום בפני עצמו שלא יבינו שהיא חטאת ומתבייש:
טמא טמא יקרא. כלומר סורו מעליו שטמא הוא:

["אלו נאמרין בכל לשון:] וידוי מעשר".

מנלן?

דכתיב: "ואמרת לפני ה' א-להיך בערתי הקדש מן הבית" (דברים כו, ג), ויליף 'אמירה' מפסוטה - בכל לשון שהוא אומר.

אמר ליה רב זביד לאבי:

ויליף 'אמירה' מלויים,

מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש!

דנין 'אמירה' גרידתא מ'אמירה' גרידתא,

ואין דנין 'אמירה' גרידתא מ'ענייה' ו'אמירה'.

תניא:

"רבי שמעון בן יוחי אומר:

אדם אומר שבחו בקול נמוך וגנותו בקול רם.

"שבחו בקול נמוך" - מן וידוי המעשר.

"גנותו בקול רם" - ממקרא ביכורים".

"וגנותו בקול רם"?

והאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי:

מפני מה תקנו תפלה בלחש?

כדי שלא לבייש את עוברי עבירה, שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה!

לא תימא: גנותו,

אלא אימא: צערו.

כדתניא:

"וטמא טמא יקרא"²³³ (ויקרא יג, מה) - צריך להודיע צערו לרבים,

ורבים מבקשים עליו רחמים.

וכל מי שאירע בו דבר - צריך להודיע לרבים,

ורבים מבקשים עליו רחמים".

3. לב, ב

רס"י

והאיכא כו'. כלומר והרי יש סימנים אחרים להכירה: למעלה מחוט הסיקרא. דכתיב (ויקרא ד) על קרנות ובעולה לא כתב קרנות והוא נותן דמים למטה מחוט הסיקרא וכן שאר כל הדמים: **התם כהן**. לחודיה הוא דידיע ולא שאר כל העולם ואין בשת בכך: **מכסיא**. הנקבות של נקבה: **באליה**. בזנב ולא ניכר: **שעירה מאי איכא למימר**. שאין לה זנב וניכר הנקבות: **דאיבעיא ליה לאתויי כשבה**. אם היה לו בשת שהרי כל החטאות של יחיד רצה כשבה רצה שעירה חוץ מחטאת עבודת כוכבים שכתוב בה עז בת שנתה בפרשת שלח לך אנשים: **התם נייטי וניכסיף**. הטיל עליו הכתוב שיתבייש שתהא לו כפרה מעונש גדול כזה:

גופא:

"אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי:

מפני מה תיקנו תפלה בלחש?

שלא לבייש את עוברי עבירה.

שהרי לא חלק הקתוב מקום בין חטאת לעולה."

ולא?

והא איכא דמים!

דם חטאת - למעלה,

ודם עולה - למטה!

התם - כהן הוא דידיע.

והאיכא: חטאת - נקבה,

עולה - זכר!

התם מיכסיא באליה.

תינח כבשה, שעירה - מאי איכא למימר?

התם איהו דקא מיכסיה נפשיה, דאיבעי ליה לאיתויי כבשה וקא מייתי שעירה.

חטאת עבודה זרה דלא סגי דלאו שעירה - מאי איכא למימר?

התם ניכסיף וניזיל פי היכי דנכפר ליה.

4. לב, ב - לג, א

רס"י

ככתבה. בלשון הקודש:
 הקורא את שמע צריך שישמיע
 לאזנו. פלוגתא היא במסכת
 ברכות (דף טו.):
 לימא קסבר רבי. מדאיצטריך
 קרא שתהא קריאת שמע
 ככתבה:
 כל התורה בכל לשון נאמרה.
 לקרות בבית הכנסת:
 משום דכתיב שמע. איצטריך
 והיו דלא תדרשיה לקרית שמע
 בכל לשון אלא להשמיע לאזניו:

["אלו נאמרין בכל לשון: ...] קרית שמע."

מנלן?

דכתיב: "שמע ישראל"²³⁴ (דברים ו, ד) - בכל לשון שאתה שומע.

תנו רבנן:

"קרית שמע ככתבה,

דברי רבי.

וחכמים אומרים:

בכל לשון."

מאי טעמא דרבי?

אמר קרא: "והיו"²³⁵ (דברים ו, ו) - בהווייתו יהו.

ורבנן?

אמר קרא: "שמע" - בכל לשון שאתה שומע.

ורבנן נמי, הא כתיב "והיו"!

ההוא שלא יקראנה למפרע.

ורבי, שלא יקראנה למפרע מנליה?

נפקא ליה מ'דברים' - "הדברים".

ורבנן?

"דברים" - "הדברים" לא משמע להו.

ורבי נמי, הכתיב: "שמע"!

ההוא מיבעי ליה: להשמיע לאזניו מה שאתה מוציא מפיה.

ורבנן?

סברי לה כמאן דאמר: "הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא" (ברכות טו.).

לגא לימא קסבר רבי אכל התורה בכל לשון נאמרה,
 דאי סלקא דעתך: בלשון הקודש נאמרה - "והיו" דכתב רחמנא למה לי?

איצטריך, משום דכתיב: "שמע",

לימא קסברי רבנן: כל התורה כולה בלשון קודש נאמרה,
 דאי סלקא דעתך: בכל לשון - "שמע" דכתב רחמנא למה לי?

איצטריך, משום דכתיב: "והיו".

²³⁴ שמע ישראל ה' א-להינו והוה אחד

²³⁵ והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך

5. לג, א

רס"י

תפלה. דקתני מתניי בכל לשון לא צריך קרא דהא רחמי נינהו וההוא ליטנא דידע לכוון לבו ליצלי:

יחיד. צריך שישיעוהו מלאכי השרת. ציבור לא צריכי להו דכתיב (איוב לו) הן אל כביר לא ימאס אינו מואס בתפלתן של רבים:

נצחו טליא דאזלו לאגחא קרבא באנטוכיא. שהלכו פרחי כהונה בני בית חשמונאי להלחם עם יוונים לפני יום הכפורים ונלחמו ביום הכפורים ושמע יוחנן בת קול כשהיה עובד עבודת יום הכפורים:

עבידתא. חיל לשון העביד את חילו עבודה גדולה (יחזקאל כט):

גסקלגס. שם מלך יון:

שאני בת קול. אותה מידה הממונה על כך יודעת בשבעים לשונות מפני שעשויה להשמיע והיא משתלחת לכל הלשונות פעמים לזה ופעמים לזה:

דאמר מר. לקמן בפרקא (דף לו):

"אלו נאמרין בכל לשון: [... תפלה]"

רחמי היא,
כל היכי דבעי מצלי.

ותפלה בכל לשון?!

והאמר רב יהודה:

לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית,

דאמר רבי יוחנן:

כל השואל צרכיו בלשון ארמי - אין מלאכי השרת נזקקין לו,

לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי!

לא קשיא:

הא - ביחיד,

הא - בצבור.

ואין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי?!

והתניא:

"**יוחנן כהן גדול שמע בת קול מבית קדש הקדשים שהוא אומר:**

נצחו טליא דאזלו לאגחא קרבא לאנטוכיא.

ושוב מעשה בשמעון הצדיק ששמע בת קול מבית קדש הקדשים שהוא אומר:

בטילת עבידתא דאמר שנאה לאייתאה על היכלא, ונהרג גסקלגס, ובטלו גזירותיו,

ונכתבו אותה שעה, וכיוונו.

ובלשון ארמי היה אומר!"

אי בעית אימא:

בת קול שאני דלאשמועי עבידא.

ואי בעית אימא:

גבריאל הוה.

דאמר מר:

"**בא גבריאל ולימדו שבעים לשון."**

6. לג, א

רש"י

ולמדו. ליוסף שבעים לשונות:
ה"ג ברכת המזון דכתיב וברכת
ולא גרסינן מנלן דלא בעיא קרא
דמהיכא תיתי דבעינן לשון
קודש:
בכל לשון שהיה מברך. לא קבע
לו הכתוב לשון:
שבעת העדות מנלן. דאי לא
כתב קרא איכא למימר דבעינן
דומיא דשבעת הר גריזים והר
עיבל שהוא בלשון הקודש:
ושמעה. מדלא כתיב והשביעה
באלה:

"אלו נאמרין בכל לשון: ... ברבת המזון".

דכתיב: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך"²³⁶ (דברים ח, י) - בכל לשון שאתה מברך.

"אלו נאמרין בכל לשון: ... שבועת העדות".

דכתיב: "ונפש מי תחטא ושמעה קול אלה"²³⁷ (ויקרא ה, א) - בכל לשון שהיא שומעת.

"אלו נאמרין בכל לשון: ... שבועת הפקדון".

אתיא "תחטא" (ויקרא ה, א) "תחטא"²³⁸ (ויקרא ה, כא) מלשבעת העדות.

²³⁶ ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך

²³⁷ ונפש מי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע אם לוא יגיד ונשא עונו

²³⁸ נפש מי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו

7. לג, א

רש"י

יעננו בקול. במתן תורה ובלשון
הקודש ניתנה:

"ואלו נאמרים בלשון הקודש:

מקרא ביבורים,

וחליצה,

[ברכות וקללות,

ברכת הנינים,

וברכת בהו גדול,

ופרשת המלה,

ופרשת עגלה ערופה.

ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם].

מקרא ביבורים ביצד?

"ועניית ואמרת לפני ה' א-להיך" (דברים כו, ה),

ולהלן הוא אומר: "וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל" (דברים כו, יד),

מה 'ענייה' האמורה להלן בלשון הקודש - אף כן בלשון הקודש."

ולויים גופייהו מנלן?

אתיא "קול" "קול" ממושג,

כתיב הכא: "קול דם"²³⁹ (דברים כו, יד),

וכתיב התם: "משה ידבר והאלהים יענו בקול"²⁴⁰ (שמות יט, יט),

מה להלן בלשון הקודש - אף כן בלשון הקודש.

²³⁹ וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל קול דם

²⁴⁰ ויהי קול השופר הולך וחזק מאד משה ידבר והא-להים יענו בקול

8. לג, א-ב

רפ"י

לדבר שהוא מעשה מעכב. בה כגון חליצה ורקיקה דככה משמע עיכובא דאסור לשנות וסמכו ליעשה לומר שהמעשה מעכב:

ור' יהודה האי גזירה שוה דעניה ואמירה מאי עביד ליה: עניה עניה גמר. גזירה שוה דעניה עניה למד מרבו ג"ש דקול קול לא שמע ואין האדם דן גז"ש א"כ קבלה:

כל מקום שנאמר כה ככה עניה ואמירה. בדבר התלוי בדיבור אינו אלא לשון קודש:

ה"ג כה כה תברכו. כלומר לענין נשיאות כפים איתמר דילפי לה רבנן לקמן (דף לח.) בגזירה שוה ואתא ר' יהודה למימר בגופה כתיב: ה"ג ככה דחליצה עניה ואמירה דלויים ולא גרסינן מלויים כלומר לענין לויים אמר דילפי לה רבנן בקול קול ואתא איהו למימר דמעניה עניה ילפח מיבמה דכתיב בה ככה:

"חליצה ביצד?"

["וענתה ואמרה" ²⁴¹ (דברים כה, ט),

ולהלן הוא אומר: "וענו הלויים ואמרו" ²⁴² (דברים כו, יד),
מה להלן בלשון הקודש - אף כן בלשון הקודש.

רבי יהודה אומר:

"וענתה ואמרה ככה" (דברים כה, ט) - עד שתאמר בלשון הזה].

ורבנן, האי "ככה" - מאי עבדי ליה?

מיבעי להו, לדבר שהוא מעשה מעכב.

ורבי יהודה?

מ'כה' - "ככה".

ורבנן?

מ'כה' - "ככה" לא משמע להו.

לגב, ורבי יהודה, האי "וענתה ואמרה" - מאי עביד ליה?

מיבעי ליה לאגמורי ללויים, דבלשון הקודש.

ולילף "קול" ²⁴³ (שמות יט, ט) ממשלה?

'ענייה' 'ענייה' גמיר "קול" "קול" לא גמיר.

תניא נמי הכי:

"רבי יהודה אומר:

כל מקום שנאמר: "כה", "ככה", 'ענייה', 'אמירה' - אינו אלא לשון הקודש".

"כה" - "כה תברכו" ²⁴⁴ (במדבר ו, כג),

"ככה" ²⁴⁵ (דברים כה, ט) - דחליצה,

'ענייה' ו'אמירה' - דלויים.

²⁴¹ ונגשה ובמתו אליו לעיני הזקנים וחליצה נעלו מעל דגלו וירקה בפניו וענתה ואמרה ככה ועשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו

²⁴² וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל קול דם

²⁴³ והיו קול השופר הולך וחזק מאוד משה ידבר והא-להים יענו בקול

²⁴⁴ דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם

²⁴⁵ ונגשה ובמתו אליו לעיני הזקנים וחליצה נעלו מעל דגלו וירקה בפניו וענתה ואמרה ככה ועשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו

9. לג, ב

רס"י

הלא המה בעבר הירדן. כשהיו ישראל במדבר נאמר להם סימני הר גריזים ועיבל ומקומם שהם בעבר השני של ירדן ישראל היו למזרח הירדן כדכתיב בני גד ובני ראובן לקחו נחלתן מעבר לירדן יריחו קדמה מזרחה (יהושע יג) ונאמר להם שההרים האלה במערב הירדן ואילך הרבה להלן מן הירדן לצד מערב ולא סמוך לירדן:

אחרי דרך מבוא השמש. ומהו מבוא השמש זהו מזרח שהשמש באה משם כלומר רחוק ממזרחו של ירדן ומצינו בבראשית רבה כל מקום שנאמר אחרי מופלג: **שיושבים בהם כותיים.** עכשיו הן יושבין בהן שהושבין בהם סנחריב כשהגלה עשרת השבטים דכתיב ויבא מלך אשור אנשים מבבל ומכותה ומעוא וגוי ויושיבם בערי שמרון (מלכים ב יז) והנך ערי שומרון נינהו כדתניא במתניתין שבשומרון: תניא לא גרס דכולה חדא מתניתא היא בספרי:

ספרי כותיים. שיש להם תורה שבכתב ואינן מאמינים בתורה שבעל פה:

בערכם. משמע בו ביום תקימו את האבנים בהר עיבל: **אחרי דרך.** מופלג מן המערב דאחרי לשון הפלגה והיא מבוא השמש מערב הוא לשון כי בא השמש (בראשית כח) מקום שחמה שוקעת מופלג משקיעתה והיינו לצד מזרח סמוך לירדן מיד:

בארץ הכנעני ארץ החוי היא. בניחותא אינה ארץ הכנעני אלא ארץ החוי דהא שכס חוי היא דכתיב (שם לג) ויבא יעקב שלם וגוי וכתוב (שם לד) שכס בן חמור החוי נשיא הארץ:

היושב בערבה. אינו אלא הרים: **מול הגלגל.** רחוקים מן הגלגל הם והסימנים הללו לא עליהם נאמרו ולמה נאמרו:

ו'א בן יעקב אומר לא בא הכתוב כו'. ורבי אלעזר נמי אדרבי אליעזר בן יעקב סמך וכוותיה מפרש לקרא:

כדרך שהראה להם בראשונה. בצאתם ממצרים בעמוד ענן לנחותם הדרך כך בא עכשיו ליישר דרכיהם ולהורותם הדרך לפי שגלוי לפניו שעתיד הענן לפסוק במיתת משה ולא ילך עם יהושע הורה להם לאחר שיעברו את הירדן לכבוש את הארץ ילכו דרך כבושה ודרך. יישוב ודרך ארץ הכנעני שהיא ערבה ואל יקיפו סמוך לשפת הירדן דרך ארץ החוי שהיא הרים וגבעות אלא יכנסו לתוכה מצד מערב רחוק מן הירדן ויקיפו ויכבשו:

"ברכות וקללות - כיצד?"

כיון שעברו ישראל את הירדן [ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון, שנצד שכם, שבאצל אלוני מורה.

שנאמר: "הלא המה בעבר הירדן"²⁴⁶ (דברים יא, ל),

ולהלן הוא אומר: "ויעברו אפרים בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה" (בראשית יב, ו), מה אלון מורה האמור להלן - שכם, אף אלון מורה האמור כאן - שכם".]

תנו רבנן:

"הלא המה בעבר הירדן" (דברים יא, ל) - מעבר לירדן ואילך.

דברי רבי יהודה.

"אחרי דרך מבוא השמש" (דברים יא, ל) - מקום שחמה זורחת.

"בארץ הכנעני הישב בערבה" (דברים יא, ל) - אלו הר גריזים והר עיבל, שיושבין בהם כותיים.

"מול הגלגל" - סמוך לגלגל.

"אצל אלוני מורה" - שכם.

ולהלן הוא אומר: "ויעברו אפרים בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה" (בראשית יב, ו),

מה "אלון מורה" האמור להלן - שכם,

אף כאן - שכם".

תניא:

"אמר רבי אלעזר ברבי יוסי:

בדרך זה זייפתי ספרי כותיים.

אמרתי להם: זייפתם תורתכם, ולא העליתם בידכם פלום.

שאתם אומרים: אלוני מורה - שכם,

אף אנו מודים: שאלוני מורה - שכם.

אנו למדנוה בגזרה שוה,

אתם במה למדתום?

רבי אלעזר אמר:

"הלא המה בעבר הירדן" (דברים יא, ל) - סמוך לירדן,

דאי מעבר הירדן ואילך, הלא כתיב: "והיה בעברכם את הירדן"²⁴⁷ (דברים כו, ד).

"אחרי דרך מבוא השמש" - מקום שהחמה שוקעת.

"בארץ הכנעני" - ארץ חוי היא.

"היושב בערבה" - והלא בין הרים וגבעות הן יושבין!

"מול הגלגל" - והלא לא ראו את הגלגל!

רבי אליעזר בן יעקב אומר:

לא בא הכתוב אלא להראות להן דרך בשניה בדרך שהראה להן בראשונה.

"דרך" - בדרך לבו, ולא בשדות וברמים.

"הישוב" - ביישוב לבו, ולא במדברות.

"בערבה" - בערבה לבו, ולא בהרים וגבעות".

²⁴⁶ הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש בארץ הכנעני הישב בערבה מול הגלגל אצל אלוני מורה
²⁴⁷ והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנמי מצוה אתכם היום בהר עיבל ושדת אותם בשיד

10. לג, ב - לד, ב

רז"י

אחר שני דגלים. כדכתיב בפרשת
נשא גבי מסעות דגלים:
לפניכם. משמע לפני כולכם:
בכל יום היו הלויים נושאים. בני
קהת כדכתיב ומשמרתם הארון
והשולחן וגו' (במדבר ג):
וכשסיבבו את יריחו. כדכתיב
ויקרא יהושע בן נון אל הכהנים
ויאמר אליהם שאו את ארון ברית
ה' וגו': וכשהחזירוהו למקומו בימי
שלמה לבית קדשי הקדשים דכתיב
ויבאו כל זקני ישראל וישאו
הכהנים את הארון (מלכים א ח)
והיינו החזירוהו למקומו
שכשהגלה בימי עלי מתוך בית
קדשי הקדשים של משכן שעשה
משה משם נוטל שהמשכן נקבע
בשילה וכשהחזירוהו פלשתים לא
היה לו מקום קבוע שהרי חרב
משכן שילה ונשתהא בבית אבינדב
ומשם הביאו דוד לסוף עשרים שנה
לבית עובד אדום ומשם לעיר דוד
עד שבנה שלמה את בית המקדש
ובנה לו הדביר לפניו מן ההיכל
ואמה טרקסין חוצצת במקום
הפרוכת והוא קרוי מקומו המיוחד
כדכתיב ויביאו הכהנים את ארון
ברית ה' אל מקומו אל דביר הבית
וגו' (שם):
וכיון שניטבלו כו'. בשפת מזרחית
בכניסתן לתוכו חזרו המים
לאחוריהם שלא היו יורדין מן
הכהנים ולמטן אלא שם עומדים
והמים הבאים תמיד נגבהים ועולין
למעלה כדכתיב קמו נד אחד
והכהנים עמדו שם עד שעברו
כולם: כמה גובהן של מים גרס:
י"ב מיל. כנגד מחנה ישראל. שהיו
שנים עשר מיל על שנים עשר מיל
והם עברו כחנייתם רוחב מחניהם
עברו יחד כמות שהוא רוחב שנים
עשר מיל נמצאו שלא שהו בעברן
אלא מהלך שנים עשר מיל של
אורך מחניהם עד שעלו אחרונים
של סוף המחנה וכנגדן גבהו המים:
היו אומר מים קלים. לרוץ מן
האדם וא"כ שהמים לא גבהו אלא
שנים עשר מיל וחזרו למקומם
נמצא שעדיין לא הספיקו לעבור
ובאין מים ושוטפין אותן:
כיפין. אולמות ארוקולויד {אר"ק
וולו"ד: **קמרון** [מלה במלה: **קשת**
מקומרת] : **ואף רחב אמרה**
לשלוחי יהושע. קודם שעברו את
הירדן שעל קריעת ים סוף היו
מתפחדין עדיין:
עודם בירדן אמר להן יהושע כו'.
כדכתיב והכהנים נושאי הארון
עומדים בתוך הירדן עד תם כל
הדברים אשר צוה ה' את יהושע
לדבר אל העם וזהו הדבר דהכי
כתיב במשה כי אתם עוברים את
הירדן אלא ארץ כנען והורשתם וגו'
כלומר כשיעברו את הירדן התנה
עמם על מנת להורישם: ושוטפין
אותיכם גרסינן בברייתא:
הרימו לכם וגו'. הם האבנים
שהקימו תחת מצב רגלי הכהנים
לזכרון להיות סימן לבנים שעברו
אבות את הירדן:

תנו רבנן:

"ביצד עברו ישראל את הירדן?"

בכל יום ארון, נוסע אחר שני דגלים, והיום נסע תחילה,
שנאמר: "הנה ארון הברית ארון כל הארץ עבר לפניכם"²⁴⁸ (יהושע ג, יא).
בכל יום ויום לויים נושאים את הארון והיום נשאוהו כהנים,
שנאמר: "והיה פנות פנות רגלי הכהנים נושאי ארון ה'"²⁴⁹ (יהושע ג, יג).

הנ"א:

"רבי יוסי אומר:

בשלושה מקומות נשאו כהנים את הארון:
בשעברו את הירדן,

וכשהסיבו את יריחו (יהושע פרק ו, ג-טז),

וכשהחזירוהו למקומו (מלכים א' ח, ג-י).

לד, א, וכיון שניטבלו רגלי כהנים במים, חזרו המים לאחוריהם,

שנאמר: "וכבוא נושאי הארון עד הירדן ...

ויעמדו המים הירדנים מלמעלה קמו נד אחד"²⁵⁰ (יהושע ג, טז-טז).

וכמה גובהן של מים?

שנים עשר מיל על שנים עשר מיל,

כנגד מחנה ישראל,

דברי רבי יהודה.

אמר לו רבי אלעזר ברבי שמעון:

לדבריה, אדם קל או מים קלים?

הוי אומר מים קלים.

אם כן, באין מים ושוטפין אותן!

אלא מלמד שהיו מים נגדשין ועולין כיפין על גבי כיפין, יתר משלש מאות מיל,

עד שראו אותן כל מלכי מזרח ומערב,

שנאמר: "ויהי כשמע כל מלכי האמרי אשר בעבר הירדן ימה,

וכל מלכי הכנעני אשר על הים,

את אשר הוביש ה' את מי הירדן, מפני בני ישראל עד עברם,

וימס לבבם ולא היה כם עוד רוח מפני בני ישראל"²⁵¹ (יהושע ה, א).

ואף רחב הזונה אמרה לשלוחי יהושע:

"מי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף?" (יהושע ב, י),

וכתיב: "ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד"²⁵¹ (יהושע ב, יא).

עודם בירדן אמר להם יהושע:

דעו על מה אתם עוברים את הירדן?

על מנת שתורישו את יושבי הארץ מפניכם,

שנאמר: "והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם"²⁵² (במדבר לג, נב).

אם אתם עושין כן - מוטב,

ואם לאו - באין מים ושוטפין אותיכם.

מאי "אותיכם" ?

אותי ואתכם.

עודם בירדן, אמר להן יהושע:

"והרימו לכם איש אבן אחת על שכמו למספר שבטי בני ישראל"²⁵² (יהושע ד, ה),

²⁴⁸ הנה ארון הברית ארון כל הארץ עבר לפניכם בירדן

²⁴⁹ והיה פנות פנות רגלי הכהנים נושאי ארון ה' ארון כל הארץ במי הירדן מי הירדן ירתתו המים הירדנים ויעמדו המים הירדנים

²⁵⁰ טו וכבוא נושאי הארון עד הירדן ורגלי הכהנים נושאי הארון נטבלו בקצת המים והירדן מלא על כל גדותיו כל ימי קציר. טז ויעמדו המים הירדנים

מלמעלה קמו נד אחד הרחק מאד (באדם) מאדם העיר אשר מצד צדמתן והירדנים על ים הערבה ים המלח תמו נקרתו והעם עברו נגד יריחו

²⁵¹ ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם מי ה' א-להיכם הוא א-להים בשמים ממועל ועל הארץ מתחת

²⁵² ויאמר להם יהושע עברו לפני ארון ה' א-להיכם אל תוך הירדן והרימו לכם איש אבן אחת על שכמו למספר שבטי בני ישראל

רפ"י

שאו מזה מתוך הירדן ממצב וכו'. הם שהקימו בהר עיבל ובנו המזבח וקפלום וקבעום בגלגל: **דמדלי איניש אכתפיה**. שהאדם עצמו מגביהו על כתיפו ואין אחר מסייעו: **תילתא דטעוניה הוא**. אינו אלא שליש משאוי שנושא כשמטעינו אחר נמצא שהיה כל אחד מהן נושא משא ק"ד סאין: **ומכאן אתה מחשב**. כמה היה באשכול שנשאוהו שמנה אנשים והיו מסייעין זה את זה כשמרימין אותו על כתיפן: **ממשמע שנאמר**. וישאוהו איני יודע שבשנים: **אמר רבי יצחק טורטני וטורטני דטורטני**. משאוי ומשאוי תחת משאוי שהתחתונים מסייעין את העליונים ובכל אחד היו שני מוטות כיצד שני מוטות הולכין זה אצל זה וארבעה נושאים אותם ושני מוטות אחרים וארבעה בני אדם נושאים אותם והם באלכסון מתחת שנים העליונים מוט אחד לראש האחד ומוט אחד לראש השני והולכין באלכסון ורבי יצחק לאו מקרא שמיע ליה אלא דפשיטא ליה דרימון ותאינה סגי בשנים ויהושע וכלב לא נשאו כלום פשו להו תמניא לאשכול ואם לאו מדרש הראשון המלמדנו דלאו מוט אחד קאמר קרא לא היינו יודעים לכיון שמנה בני אדם למשאו אלא דשמעינן מיניה דשני מוטות היו ואתא רבי יצחק לאשמועינן דשני משאות היו שם וכל אחד שני מוטות: **שלא היו באותה עצה**. להביא אשכול משונה כזה שהמרגלים לרעה נתכוונו לומר כשם שפירותיה משונים כך יושביה משונים וגבורים וגבוהים: **לדברי רבי יהודה**. שאמר לא גבהו המים אלא שנים עשר מילין כאורך מחניהם דרך חנייתם עברו בירדן כל רחב מחניהם עברו יחד הילכך לא היה אורך העברה אלא שנים עשר מילין: **ולדברי ר"א בר שמעון**. דאמר יותר משלש מאות מיל בזה אחר זה עברו איש אחר איש נמצאו ששהו הרבה לעבור דאי כחנייתן עברו משום קולא דמים מאדם לא נגבהין כל כך: **מים קלים**. הרבה הם קלים מן האדם ומר סבר אדם קל לרוץ כמו המים:

וכתיב: "למען תהיה זאת אות בקרבכם, מי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם" (יהושע ד, ו).
סימן לבנים שעברו אבות את הירדן.
עודם בירדן, אמר להן יהושע:
"שאו לכם מזה מתוך הירדן ממצב וגלי הכהנים הקיין שתים עשרה אבנים, והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון אשר תלינו בו הלילה" (יהושע ד, ג).
יכול בכל מלון ומלון?
תלמוד לומר: "אשר תלינו בו הלילה".
אמר רבי יהודה:
אבא חלפתא ורבי אליעזר בן מתאי וחנניא בן חנינאי עמדו על אותן אבנים, ושיערום: כל אחת ואחת שקולה בארבעים סאה.

וגמירי דטעונא דמדלי איניש לכתפיה תילתא דטעוניה הוי.

ומכאן אתה מחשב לאשכול
שנאמר: "וישאוהו במוט בשנים"²⁵³ (במדבר יג, כג) -
ממשמע שנאמר: "במוט" איני יודע שבשנים!?
מה תלמוד לומר "בשנים"? בשני מוטות.
אמר רבי יצחק:
טורטני וטורטני דטורטני.
הא כיצד?
שמנה נשאו אשכול,
אחד - נשא רימון,
ואחד - נשא תאינה.
יהושע וכלב לא נשאו כלום."

אי בעית אימא: משום דחשיבי.
 ואי בעית אימא: לא היו באותה עצה.

פליגי בה, רבי אמי ורבי יצחק נפחא:
 חד אמר: לדברי רבי יהודה,
 לד, כחנייתן עברו.
 לדברי רבי אלעזר ברבי שמעון,
 בזה אחר זה עברו.
 וחד אמר: בין מר, ובין מר, כחנייתן עברו.
 מר סבר: "אדם קל",
 ומר סבר: "מים קלים".

²⁵³ ויבאו עד נחל אשכול ויקרתו משם ומוזרה ואשכול ענבים אחד וישאוהו במוט בשנים ומן הרמנים ומן התאנים

11. לד, ב - לה, א

רש"י

מדעתך. אני איני מצוה אותך אבל ישראל הם אומרים לך כדכתיב (דברים א) ותקרבוני אלי כולכם וגוי אני איני מעכב על ידך:
כלום יש אדם. כלומר אם הקב"ה צוה כלום היה אומר לו לעשות דבר שסופו לבא לידי תקלה:
לבושתה של ארץ ישראל. אותה שאילה ששאלו תחילה שלוח המרגלים:
לא עלה בידינו. אין אנו יודעין לדרוש]:
סתור דבריו. הכחיש ועשה שונאו [של הקב"ה] בדאי:
שעשה שונאו של הקב"ה מד. חלש כדאמר'י לקמן אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם:
שהחביא דבריו. ולא אמרן כמות שהן:
שפיסע. דילג שלא אמרן כאשר הם:
יהושע. לא הוצרך לילך שכבר ביקש עליו משה רחמים:
והיינו דכתיב ועבדי כלב וגוי. והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה והיא חברון כדכתיב (יהושע יד) ויתן את חברון לכלב ש"מ כלב הוא דאזיל לחברון:

"שלה לך אנשים"²⁵⁴ (במדבר יג, ב).

אמר ריש לקיש:

"שלה לך" - מדעתך.

וכי אדם זה בורך חלק רע לעצמו?

והיינו דכתיב: **"וייטב בעיני הדבר"**²⁵⁵ (דברים א, כג).

אמר ריש לקיש:

"בעיני" - ולא בעיניו של מקום.

"ויחפרו לנו את הארץ"²⁵⁶ (דברים א, כב).

אמר רבי חייא בר אבא:

מרגלים, לא נחפזונו אלא לבושתה של ארץ ישראל.

כתיב הכא: **"ויחפרו לנו את הארץ"**,

וכתיב התם: **"וחפרה הלבנה ובושה החמה"**²⁵⁷ (ישעיה כד, כג).

"ואלה שמותם למטה ראובן שמוע בן זפור" (במדבר יג, ד-ז),

אמר רבי יצחק:

דבר זה מסורת בידינו מאבותינו:

מרגלים על שם מעשיהם נקראו,

ואנו לא עלתה בידינו אלא אחד:

"סתור בן מיכאל" (במדבר יג, ג) -

"סתור" - שפסתר מעשיו של הקדוש ברוך הוא.

"מיכאל" - שעשה עצמו מד.

אמר רבי יוחנן:

אף אנו נאמר:

"נחבי בן זפסי" (במדבר יג, יד),

"נחבי" - שהחביא דבריו של הקדוש ברוך הוא.

"זפסי" - שפיסע על מדותיו של הקדוש ברוך הוא.

"ויעלו בנגב ויבא עד חברון"²⁵⁸ (במדבר יג, כב),

'ויבאו' מבעי ליה!

אמר רבא:

מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים, והלך ונשתטח על קברי אבות.

אמר להן: אבותי! בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים.

הושע?

כבר בקש משה עליו רחמים,

שנאמר: **"ויקרא משה להושע בן נון יהושע"** (במדבר יג, טז)

יה יושיעך מעצת מרגלים.

והיינו דכתיב: **"ועבדי כלב עקב היתה רוח אהרת עמו"** (במדבר יד, כד).

²⁵⁴ שלה לך אנשים ויתרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בהם

²⁵⁵ וייטב בעיני הדבר ואקה מכם שנים עשר אנשים איש אחד לשבט

²⁵⁶ ותקרבוני אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וישבו אתנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבא אליהן

²⁵⁷ וחפרה הלבנה ובושה החמה מי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלם ונגד וקניו כבוד

²⁵⁸ ויעלו בנגב ויבא עד חברון ושם אחימון ששי ותלמי ילידי הענק ויחפרו שבע שנים נבנתה לפני צען מצרים

רס"י

מיומן. גבור שבהם כמו שיד הימין חשובה מן השמאל:
שעושה את הארץ כשחיתות. שמקום רגליו מעמיק בארץ מרוב כובדו וניכר שם כגומא וכשחת ולשון ששי לא פורש לנו מאי דמי לשחיתות ונראה לשון עמודי שש שהם כבדים ומקום מעמדם ניכר:
תלמים. כתלם המחרישה שמעלה העפר ומעמיק בארץ:
שהיו מעניקים את החמה בקומתו. מרוב גובה קומתו דומין כאילו צוארם נוקב ועונק בנקב שהחמה יוצאה בו:
לבנו קטן. כנען קטן הבנים של חם היה ומצרים שני לבנים:
מבונה. לשון אבנה ממנה (בראשית טז) כלומר מיושבת בפירות:
טרשים. סלעים שאין עושין פירות כארץ לחה:
דקברי בה שכבי. לא גרסינן מ"ט אלא ה"ק ותדע דטרשין היא ואינה ראויה לפירות ככל שאר הארץ לפיכך יחדוה לקבורת מתים:
כי היו בצוען שריו. של מלך ישראל ששולחים אל פרעה לעזור לו על מלך אשור אלמא פרעה בצוען יתיב ושם הולכין לבקשו:
אלכה נא ואשלם את נדרי. אלכה נא בחברון ואשלם הנדר שנדרתי בגשור כדכתיב בתריה כי נדר נדר עבדך בשבתי בגשור ובחברון מאי בעי והלא לא היה שם המזבח כי אם בגבעון:
להביא כבשים לעולה. דאמר מר במס' מנחות כבשים מחברון אלמא ארץ מרעה היתה:
מינה. כלומר מתשובתך אתה מסייעני שלא היתה חשובה לזרע כשאר הארץ מאחר שהיא בת טרשים כדאמרי בבבא מציעא בהשוכר (דף פ. ו) ואי ארעא דמחזקא בגרונדי [היא שניהם משלמין]:
דקלישא ארעא. עפר של טרשים דק וקלוש ומועט הוא ומתוך כך לא היו חורשים וזורעים אותה תבואה מאכל אדם:
ועבדה רעיא. מצמחת ומעלה עשבים ואוכלים הצאן:
ושמן קניינא. המקנה הצאן שכן דרך הצאן להשביח בארץ יבשה וטרשים יותר מארץ לחה:
וילכו ויבאו. לא גרסינן וכתוב. [אלא] וילכו יתירא הוא כיון דכתיב [לעיל] וישובו לא הוה ליה למימר אלא ויבאו אל משה וגו':
מקיש הליכתן. שחלכו לתור לביאתן:
אף הליכתן בעצה רעה. שמתחילה להוציא דבה נתכוונו:

"וְשֵׁם אַחִימֶן שִׁשִּׁי וְתַלְמִי" (במדבר יג, כב).
"אַחִימֶן" - מיומן שְׂבָאֲחִיו,
"שִׁשִּׁי" - שְׁמִשִּׁים אֶת הָאָרֶץ כְּשַׁחְתוֹת,
"תַּלְמִי" - שְׁמִשִּׁים אֶת הָאָרֶץ תַּלְמִים תַּלְמִים.

דבר אחר:

"אַחִימֶן" - בְּנֵה עֲנַת,
"שִׁשִּׁי" - בְּנֵה אֶלֶשׁ,
"תַּלְמִי" - בְּנֵה תַלְבוּשׁ.
"וְיַלְדֵי הָעֵינֶק" - שְׁמַעְנִיקוּן חֲמָה בְּקוֹמְתוֹן

"וְהַבְּרוֹן שִׁבְעֵי שָׁנִים וְנִבְנְתָה" (במדבר יג, כב).

מאי "נבנתה"?

אילימא: נבנתה ממש - אפֿשר אדם בונה בית לבנו קטן קודם לבנו גדול?!
 דכתיב: **"וּבְנֵי חָם מוֹשׁ וּמִצְרַיִם"**²⁵⁹ (בראשית י, 1)!

אלא, שהיתה מבונה על אחד משבעה בצוען.
 ואין לה טרשים בכל ארץ ישראל יתר מחברון, משום דקברי בה שיקבי.
 ואין לה מעולה בכל הארצות יתר מארץ מצרים, שְׁנַאֲמַר: **"כִּגְן ה' אֲרֶץ מִצְרַיִם"**²⁶⁰ (בראשית יג, 10),
 ואין לה מעולה בכל ארץ מצרים יתר מצוען, דכתיב: **"כִּי הָיוּ בְּצֻעֵן שָׂרְיֹו"**²⁶¹ (ישעיה ל, ד),
 ואפילו הכי חברון מבונה אחד משבעה בצוען.

וְחִבְרוֹן טְרָשִׁים הָיִי?!?

וְהָא כְּתִיב: **"וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבַּעִים שָׁנָה וַיֹּאמֶר אֲבִשְׁלוֹם אֶל הַמֶּלֶךְ אֶלְכָה נָא"**²⁶² (שמואל ב' טו, ז),

וְאָמַר רַב אֲוִיָּא וְאִיתִימָא רַבָּה בַר בַּר חֲנָן:
 שְׁהֵלֶךְ לְהֵבִיא כְּבָשִׁים מִחִבְרוֹן.

וְתִנְיָא:

אִילִים - מִמוֹאֵב,

כְּבָשִׁים - מִחִבְרוֹן!"

מינה, אידי דקלישא ארעא עבדה רעיא ושמן קניינא.

לה, **"וַיֵּשְׁבוּ מִתּוֹר הָאָרֶץ ... וַיֵּלְכוּ וַיִּבְאוּ"**²⁶³ (במדבר יג, כה-כו).

אמר רבי יוחנן משום **רבי שמעון בן יוחי**:
 מקיש הליכה לביאה,
 מה ביאה - בעצה רעה,
 אף הליכה - בעצה רעה.

"וַיִּסְפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ בְּאָנִי"²⁶⁴ (במדבר יג, כז),
 וְכָתִיב: **"אָפֶס מִי עַו הָעַם"**²⁶⁵ (במדבר יג, כח)!

²⁵⁹ ובני חם מוש ומצרים ופוט ובנען

²⁶⁰ וישא לוט את עיניו וירא את כל כפר הירדן מי קלה משקה לפני שחת יהוה את סדם ואת עמורה כגן ה' ארץ מצרים באכה צער

²⁶¹ מי היו בצוען שריו ומלאקיו חנם יגיעו

²⁶² ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי ליהוה בחברון

²⁶³ מה וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום.

²⁶⁴ **וַיֵּלְכוּ וַיִּבְאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וְאֵל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִדְבַר פָּאָרָן קִדְשָׁה וַיִּשְׁיבוּ אוֹתָם דָּבָר וְאֵת כָּל הָעֵדָה וַיִּרְאוּ אֶת פְּרִי הָאָרֶץ**

²⁶⁴ ויספרו לו ויאמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש הוא וזה פרוה

²⁶⁵ אפס מי עו העם בארץ והערים בצרות גדלת מאד וגם ילדי הענק ראינו שם

ר"ט

אינו מתקיים. שמחזיקין אותו השומעין כבדאין לפיכך אומר דבר אמת תחילה כדי שיאמינו ואף מרגלים לכך פתחו בשבח הארץ תחילה:

ויהי. שיתקן:
אל משה. בדברים שהתחיל לדבר במשה והיו סבורים שבגנותו רוצה לספר:
שהסיתם בדברים. כדמפרש ואזיל:

דחזייה. כלב ליהושע שרצה לדבר ושיתקוהו בנזיפה ואמרו לו ראש הקטוע ידבר מי שראשו קטוע שאין לו בנים ליטול חלק בארץ הוא ידבר בפנינו:
וחסמין לי. משתקין אותי:
עלה נעלה. אף לשמים אם יצוה עלינו:

ממנו. מן הקב"ה:
אל תקרי. לא גרס שאין הפרש קרייה בין ממנו הנאמר על יחיד שנדברים עליו לממנו של רבים שאומרים על עצמן:

אינו יכול להוציא כליו. אם הפקידם שם:
בעל הבית. אדון העולם:
אני חשבתייה לטובה. שהראיתיה להם כאוכלת יושביה שמתים בה תדיר:
שכיב איוב. שלא תגין זכותו עליהם והיינו דקאמר כלב סר צלם מעליהם:

ה"ג ולא היא כי הווי מברי **אבילי תותי ארזי הווי מברי.** ולא היו שקרנים בזאת (ולא היו נראים בהן שקרנים) דאינהו שמעינהו לאמוריים שקורין אותן חנבים דכי הווי אמוריים מברין את אביליהם כשחוזרין מן הקבר כדאמר לעיל דכל היכא דמטו שכיב חשיבא מנייהו ומברין לאבל סעודה לנחמו תותי ארזי הווי מברי להו:
וכדחזינהו. והם יראים לעמוד לפניהם סלקי ויתבי באילני:

אמר רבי יוחנן (סימן אמ"ת לבד"ו לוי"ה) משום **רבי מאיר**: כל לשון הרע שאין בו דבר אמת בתחילתו - אין מתקיים בסופו.

"ויהס כלב את העם אל משה"²⁶⁶ (במדבר יג, ל).

אמר רבה:
שהסיתן בדברים.

פתח יהושע, דקא משתעי אמרי ליה: דין ראש קטיעה ימלל?!
אמר: אי משתעינא אמרי בי מילתא וחסמין לי.
אמר להו: וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם?!
סברי בגנותיה קא משתעי, אישתיקו.
אמר להו: הוציאנו ממצרים, וקרע לנו את היס, והאכילנו את הפון.
אם יאמר: "עשו סולמות ועלו לרקיע" לא נשמע לו?!
"עלה נעלה ונרשנו אתה" (במדבר יג, ל).

"והאנשים אשר עלו עמו אמרו לא נוכל"²⁶⁷ (במדבר יג, לא).

אמר רבי חנינא בר פפא:

דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה.
"כי חזק הוא ממנו" (במדבר יג, לא) - אל תקרי **"ממנו"**,
אלא **"ממנו"** כביכול אפילו בעל הבית, אינו יכול להוציא כליו משם.

"ארץ אכלת יושביה היא"²⁶⁸ (במדבר יג, לב).

דרש רבא,

אמר הקדוש ברוך הוא: אני חשבתייה לטובה, והם חשבו לרעה.
אני חשבתייה לטובה דכל היכא דמטו, מת חשיבא דידהו,
כי היכי דניטרדו ולא לשאלו אבתרייהו.

ואיכא דאמרי:

איוב נח נפשיה, ואטרידו כולי עלמא בהספידיא,
הם חשבו לרעה - **"ארץ אכלת יושביה היא"**.

"ונהי בעינינו פהגבים וכן היינו"²⁶⁹ (במדבר יג, לג).

אמר רב משרשיא:

מרגלים שקרי הוו,
בשלא **"ונהי בעינינו פהגבים"** לחיי, אלא **"וכן היינו בעיניהם"** - מנא הוו ידעי?

ולא היא,

כי הוו מברי אבילי תותי ארזי הווי מברי, וכי חזינהו, סלקו יתבי באילני,
שמעי דקאמרי: קחזינו אינשי דדמו לקמצי באילני.

"ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו"²⁷⁰ (במדבר יד, א).

²⁶⁶ ויהס כלב את העם אל משה ויאמר עלה נעלה ונרשנו אתה כי יכול נוכל לה

²⁶⁷ והאנשים אשר עלו עמו אמרו לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו

²⁶⁸ ויוציאו דבת הארץ אשר תרו אתה אל בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה ארץ אכלת יושביה הוא וכל העם אשר ראינו בתוכה

אנשי מדות

²⁶⁹ ושם ראינו את הפגילים בני ענק מן הפגילים ונהי בעינינו פהגבים וכן היינו בעיניהם

²⁷⁰ ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא

כ"י

וזרקום כלפי מעלה. (שד"י)
 לרגום אותם [וקאי] נמי אכבוד
 ה':
במגפה. מדלא קרינן במגפה
 משמע במיוחדת וראויה להם
 במדה כנגד מדה:
באסכרה מתו. שהיא באה על
 לשון הרע כדאמרינן בבמה
 מדליקין (שבת דף לג.):

אמר רבה אמר רבי יוחנן:
 אותו היום ערב תשעה באב היה,
 אמר הקדוש ברוך הוא: הן בכו בכיה של חנם, ואני אקבע להם בכיה לדורות.

"ויאמרו כל העדה לרגום אתם באבנים"²⁷¹ (במדבר יד, י),
 וכתב: **"וכבוד ה' נראה באהל מועד"** (במדבר יד, י).

אמר רבי חייא בר אבא:
 מלמד שנטלו אבנים וזרקום כלפי מעלה.

"וימתו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה במגפה"²⁷² (במדבר יד, לו).

אמר רבי שמעון בן לקיש:
 שמתו מיתה כושונה.

אמר רבי חנינא בר פפא,
 דרש רבי שילא איש כפר המרתא:
 מלמד שנשתרבב לשונם ונפל על טיבורם,
 והיו תולעים יוצאות מלשונם ונכנסות בטיבורם, מטיבורם ונכנסות בלשונם.

ורב נחמן בר יצחק אמר:
 באסקרה מתו.

²⁷¹ ויאמרו כל העדה לרגום אתם באבנים וכבוד ה' נראה באהל מועד אל כל בני ישראל
²⁷² וימתו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה'

12. לה, א

רס"י

וכיון שעלה שבעה כו'. סיפא דברייתא דלעיל היא אלא אידי דתנא בה ומכאן אתה מחשב לאשכול נקט לה לפרשת מרגלים הכא. שבו המים למקומם. שהכהנים עמדו במקומם עד שעברו כל העם וכשעברו נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה ונמשכו לאחוריהם פסיעה אחת נמצאו כהנים מצד זה כו' ואע"ג דההוא קרא דויהי כאשר תם כל העם לעבור קדים דמשמע דהאי נתקו רגלי הכהנים בעבר השני כתיב לא הוי הכי אלא אין מוקדם ומאוחר דאי כסדרן כתיב הא נפקי להו מן הירדן דכתיב ויעבור ארון ה' והכהנים לפני העם והעם עלו וכיון דארון והכהנים עלו ועברו אחריהם עד שבאו לפנייהם הרי יצאו מן הירדן ומאי תו דקאמר ויצו יהושע את הכהנים לאמר עלו מן הירדן אלא אין מוקדם ומאוחר והאי עלו מן הירדן דקאמר להו הכי קאמר להו סלקו רגליכם לאחוריהם ועודם בעבר המזרחית וכתב בתריה נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה וישובו מי הירדן אל מקומם: **נשא ארון את נושאי וועבר.** והיינו קרא קמא דכתיב ויהי כאשר תם כל העם לעבור [ויעבור] ארון ה' וגו': **על עסקי שלו.** שגגה ששגג לאחור בו: **שעשה צרכיו.** ושל לשון כי ישל זיתך (דברים כח) ובשלייתה (שם) דבר המוטל מלמעלה למטה: **הארון קיים לעולם.** שהרי נגנו כדאמר ביומא (דף נב:.) שגגו יאשיהו: **חררה.** עוגה שאופין על פני הגחלים: **נענש דוד.** שמת עוזא על ידו: **זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי.** כשהייתי בורח מפני אויבי ואגור מפניהם הייתי משתעשע בחוקיך והיו לי לזמירות לשעשעני: **התעייף.** לשון [כפול] וכפלת מתרגמין ותייעוף (שמות כז) שאם תכפיל עיניך לסתום עין בהסח הדעת מהסתכל בהן מיד ואיננו: **לא נתן.** עגלות משה לבני קהת לפי שיש עליהם לשאת בכתף כי לא היו ממונים אלא על דבר קדושת הארון והשולחן [והמנורה ומזבח הזהב]: ויך באנשי בית שמש לא בהך הכאה דדוד כתיב אלא כשהביאוהו הפרות מפלשתים ואידי דאיירי בארון נקט לה:

"וכיון שעלה האחרון שבישראל מן הירדן - חזרו מים למקומן. ונאמר: "ויהי פעולות הכהנים נשאי ארון ברית ה' מתוך הירדן, נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה וישבו מי הירדן למקומם, וילכו כתמוול שלשום על כל גדותיו" (יהושע ד, יח). נמצא ארון ונושאי וכהנים - מצד אחד, וישראל - מצד אחר. נשא ארון את נושאי וועבר,

נאמר: "ויהי כאשר תם כל העם לעבר ויעבר ארון ה' והכהנים לפני העם" (יהושע ד, יא). ועל דבר זה נענש עוזא, ונאמר: "ויבאו עד גרן מידן וישלח עזא את ידו לאחו את הארון"²⁷³ (דברי הימים א יג, ט). אמר לו הקדוש ברוך הוא: עוזא, נושאי ונשא, עצמו לא כל שפניו!"

"ויחר אף ה' בעזה ויכהו שם על השל" (שמואל ב ו, ז).

רבי יוחנן ורבי אלעזר:

חד אמר: על עסקי שלו.

וחד אמר: שעשה צרכיו בפניו.

"וימת שם עם ארון האלהים"²⁷⁴ (שמואל ב ו, ז).

אמר רבי יוחנן:

עוזא בא לעולם הבא,

שנאמר: "עם ארון האלהים" - מה ארון לעולם קיים, אף עוזא בא לעולם הבא.

"ויחר לדוד על אשר פרץ ה' פרץ בעזה"²⁷⁵ (שמואל ב ו, ח).

אמר רבי אלעזר:

שנשתנו פניו כחררה.

אלא מעתה, כל היכא דכתיב: "ויחר" הכי נמי!?

התם כתיב: "אף" (שמואל ב ו, ז),

הכא לא כתיב 'אף'.

דרש רבא:

מפני מה נענש דוד?

מפני שקרא לדברי תורה: "זמירות",

שנאמר: "זמרות היו לי חקיך בבית מגורי" (תהלים קיט, נד).

אמר לו הקדוש ברוך הוא:

דברי תורה שכתוב בהן: "התעייף עיניך בו ואיננו"²⁷⁶ (משלי כג, ה), אתה קורא אותן "זמירות"!

הריני מכשילה בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו,

דכתיב: "ולבני קהת לא נתן מי עבדת הקדש"²⁷⁷ (במדבר ז, ט),

ואיהו אתייה בעגלתא.

²⁷³ ויבאו עד גרן מידן וישלח עזא את ידו לאחו את הארון כי שיטמו הקדר

²⁷⁴ ויחר אף ה' בעזה ויכהו שם הא-להים על השל וימת שם עם ארון הא-להים

²⁷⁵ ויחר לדוד על אשר פרץ ה' פרץ בעזה ויקרא למקום ההוא פרץ עזה עד היום הזה

²⁷⁶ (התעוף) התעייף עיניך בו ואיננו מי עשה יעשה לו כנפים כנשר (ועיף) ועוף השמים

²⁷⁷ ולבני קהת לא נתן מי עבדת הקדש עליהם בכתף ישאו

13. לה, א-ב

רש"י

משום דראו. ונסתכלו בו ויך בתמיה:
קוצרין ומשתחוים היו. לא בטלו ממלאכתן לכבדו והאי ראו לשון בזיון כמו אל תראוני שאני שחרחרת (שיר א):
מאן אמריך דאימריית. מי הכעיסך כשכעסת ולא הצלת את עצמך מן השבייה ועתה מי מפייסך כשנתפייסת לבא מאלך:

"וַיֵּךְ בְּאִנְשֵׁי בֵּית שְׁמֵשׁ מִי דָאוּ בְּאֵרוֹן"²⁷⁸ (שמואל א, ו, ט).

משום ד'ראו' - 'וַיֵּךְ' (שמואל א, ו, ט) !?

רבי אבהו ורבי אלעזר:
 חד אמר: קוצרין ומשתחוים היו,
 וחד אמר: מילי נמי אמור:
לה, ב, מאן אמריך להא²⁷⁹ דאימריית,
 ומאן אתא עלך דאיפייסת?

"וַיֵּךְ בְּעַם שִׁבְעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ" (שמואל א, ו, ט).

רבי אבהו ורבי אלעזר:
 חד אמר: שבועים איש היו, וכל אחד ואחד שקול כחמשים אלף.
 וחד אמר: חמשים אלף היו, וכל אחד ואחד שקול כשבועים סנהדרין.

²⁷⁸ וַיֵּךְ בְּאִנְשֵׁי בֵּית שְׁמֵשׁ מִי דָאוּ בְּאֵרוֹן ה' וַיֵּךְ בְּעַם שִׁבְעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ וַיִּתְּאֲבְלוּ הָעָם מִי הָהָה ה' בְּעַם מִמָּה גְדוּלָּהּ
²⁷⁹ במהדורת הדפוס מילה זו בסוגרים: (להא)

14. לה, ב

"וַיְהִי כִּי צָעְדוּ נוֹשְׂאֵי אֲרוֹן ה' שְׁשֵׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא" (שמואל ב', יג),
 וּכְתִיב: "שִׁבְעָה פְּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים" (דברי הימים א טו, כו)!

אָמַר רַב פּפּא בְּר שְׁמוּאֵל:

עַל כָּל פְּסִיעָה וּפְסִיעָה - שׁוֹר וּמְרִיא,

עַל כָּל שֵׁשׁ וְשֵׁשׁ פְּסִיעוֹת - שִׁבְעָה פְּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים.

אָמַר לִיה רַב חֲסֵדָא:

אִם כֵּן, מִילֵּאת אֶת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּמוֹת!

אָלָא אָמַר רַב חֲסֵדָא:

עַל כָּל שֵׁשׁ וְשֵׁשׁ פְּסִיעוֹת - שׁוֹר וּמְרִיא,

עַל כָּל שְׁשֵׁה סְדָרִים שֶׁל שֵׁשׁ פְּסִיעוֹת - שִׁבְעָה פְּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים.

כְּתִיב "כִּידוֹן" (דברי הימים א יג, ט),

וּכְתִיב: "נְכוּן" (שמואל ב', ו').

אָמַר רַבִּי יוֹהָנָן:

בְּתַחֲלָה - "כִּידוֹן",

וּלְבַסּוֹף - "נְכוּן".

רָט"י

וּכְתִיב שִׁבְעָה פְּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים. בדברי הימים והכי רישיה דקרא ויהי בעזור האלהים את הלויים נושאי ארון ברית ה' ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים:

מִילֵּאת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּמוֹת.

מזבחות דעל כל פסיעה מזבח:

כְּתִיב כִּידוֹן. בדברי הימים כתיב ויבאו עד גורן כידון וישלח עוזא וגוי ובשמואל כתיב גורן נכון:

בְּתַחֲלָה. כשבא הארון שם נעשה להם ככידון ההורג שהרג עוזא:

וּלְבַסּוֹף. לאחר שנשתהה שם

ששה חדשים בבית עובד אדום

נעשה נכון שהכין את ביתו

דכתיב (שמואל ב' ו) ויברך ה'

את עובד אדום (אשתו ושמנה

כלותיה) אשתו של עובד אדום

ושמנה כלותיה ילדו ששה ששה

בכרס אחד והיינו דכתיב פעלתי

השמיני כי ברכו אלהי (דה"א

כו) וכתיב אחייכ ששים ושנים

לעובד אדום ושמעתי בשם ר'

מנחם ב' חלבו גורן נכון הוא

גורן ארונה היבوسی וא"כ הוא

ה"ג בתחילה נכון ולבסוף כידון

על שם המזבח שתחילתו בנוי

וסופו חרב וכידון לשון שבר

וחורבן הוא כמו יראו עיניו כידו

(איוב כא):

15. לה, ב - לו, א

ר"י

נמצאת. סיפא דברייתא דלעיל הוא אלא משום דתנא בה ועל דבר זה נענש עוזא אפסקיה בכל הני:

העמיד משה בעבר הירדן בערבות מואב. ותנא דברייתא כי קאי בארץ כנען קרי עבר המזרח עבר הירדן וכי קאי בערבות מואב או בשאר המסעות קרי ארץ כנען עבר הירדן והוא עבר המערבי:

בגלגל. לאחר שבנו מהן המזבח בהר עיבל קיפלום והביאום לגלגל וקבעום שם:

כיצד כתבו. על המזבח בהר עיבל:

היאך למדו אומות העולם. העתיקות תורה הלא לא נצטוו לכותבה בשבעים לשון אלא לבא וללמדה כל הרוצה שלא יהא פתחון פה לאותם האומות לומר לא היה לנו מהיכן ללומדה:

נוטירין שלהן. סופרים שלהם והם קורין אותן נוטירין: **והשיאוהו**. והעתיקה כלומר נטלוה משם ע"י העתקה:

וכתבו מלמטה. בסוף הדף למען אשר לא ילמדו עוד וגוי לעיל מיניה כתיב כי החרם תחריםם ודבר זה כתבו למטה להודיע לשבעה אומות היושבים חוץ מגבולי ישראל שלא נצטוו להחריםם אלא אותן שבתוך גבולם נצטוו להחרים כדי שלא ילמדו אותנו מעשיהם המקולקלים אבל אתם היושבים חוצה לה אם אתם חוזרין בתשובה נקבל אתכם ושבתוכה אין מקבלין שמחמת יראה עושין וה"ג לה בהדיא בתוספתא (פ"ח) אם אתם חוזרין בכס אנו מקבלים אתכם:

מ"ט דר"ש. דאמר על גבי סיד כתבו:

על עסקי סיד. שהתורה נכתבה עליו והיתה מגולה לפניהם ולא למדוה:

אלא שריפה. גיהנם שכל זמן שאין מתגיירין והם קרויין עמים אין חלקם אלא משרפות חסיד: ה"ג ושביט שביו לרבות כנענים שבחז"ל דקרא בחז"ל כתיב כי תצא למלחמה מארץ לחוצה לארץ והכי תניא בספרי כי תצא למלחמה במלחמת הרשות הכתוב מדבר דכי תצא משמע כשתעלה על דעתך לצאת ושביט שביו לרבות כנענים שבתוכה בא הכתוב להתיר כנענים שבחוצה לארץ ולקיים מהם יפת תואר שלא יהיו בכלל לא תחיה כל נשמה דהאי ושביט קרא יתירא הוא:

כמאן כר' שמעון. דאמר שכתב להם שיחזרו בתשובה ויקבלום אלמא לא היו העומדין חוץ לגבולין בכלל לא תחיה כל נשמה אבל לר' יהודה כולן בכלל לא תחיה:

"נמצאת אתה אומר שלשה מיני אבנים היו:

אחד - שהקים משה בארץ מואב,

שנאמר: "בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר" (דברים א, ה),

ולהלן הוא אומר: "וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת" (דברים כו, ח),

ואתיא "באר" "באר".

ואחד שהקים יהושע בתוך הירדן.

שנאמר: "ושתיים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן" (יהושע ד, ט).

ואחד שהקים בגלגל,

שנאמר: "וזאת שתיים עשרה האבנים האלה אשר לקחו" (יהושע ד, כ).

תנו רבנן:

"כיצד כתבו ישראל את התורה?

רבי יהודה אומר:

על גבי אבנים כתבוהו,

שנאמר: "וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת" (דברים כו, ח) -

ואחר כך סדו אותן בסיד".

אמר לו רבי שמעון:

לדבריה. היאך למדו אומות העולם תורה?

אמר לו: בינה יתירה נתן בהם הקדוש ברוך הוא,

ושירגו נוטירין שלהן, וקיפפו את הסיד והשיאוהו.

ועל דבר זה נתחתם גזר דינם לבאר שחת, שהיה להן ללמד ולא למדו.

רבי שמעון אומר:

על גבי סיד כתבוהו,

וכתבו להן למטה: "למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל" (דברים כ, יח).

הא למדת שאם חוזרין בתשובה - מקבלין אותן".

אמר רבא בר שילא:

מאי טעמא דרבי שמעון?

דכתיב: "והיו עמים משרפות שיד" (ישעיה לג, יב) - על עסקי סיד.

ורבי יהודה?

כי סיד,

מה סיד אין לו תקנה אלא שריפה - אף אומות העולם אין להם תקנה אלא שריפה.

כמאן אזלא הא דתניא:

"ושבית שביו" (דברים כא, י-יא) - לרבות כנענים שבחוצה לארץ,

שאם חוזרין בתשובה - מקבלין אותן?"

לו, א כמאן?

כרבי שמעון.

280 בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר

281 וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב

282 ושתיים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן תחת מצב גלגל הפתנים נשאי ארון הברית ויהיו שם עד היום הזה

283 ואת שתיים עשרה האבנים האלה אשר לקחו מן הירדן הקים יהושע בגלגל

284 תוקן הגירסה לתיקון הצנזורה, וכך הוא ברש"י ובכתבי יד.

285 למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבתם אשר עשו לא-להיהם וחסאתם לה' א-להיכם

286 י מי תצא למלחמה על איבך ונתנו ה' א-להיך בידך ושבית שביו. יא וראית בשבית אשת ופת תאר וחסקת בה ולקחת לה לאשה

16. לו, א

רס"י

נתרז. מתקלקל מרעי: **והמותי**. לשון מהומה ועירבוב הגוף ומה שבתוכו: **ביאה ראשונה**. בימי יהושע: **ביאה שניה**. בימי עזרא: **ליעשות להם נס**. לעלות בזרוע ולא יהיו משתעבדים למלכות אלא שגרם חטאם של ישראל בימי בית ראשון ונגזר עליהם שלא יעלו אלא ברשות כדכתיב מי בכם מכל עמו (עזרא א): **פריז ממעל**. עיניו: **ושרשיו מתחת**. סירוס: **והעלו עולות ושלמים**. שכך נצטוו באותה פרשה אבנים שלמות תבנה וגוי וזבחת שלמים וגוי:

"בא וראה כמה נסים נעשו באותו היום:

עברו ישראל את הירדן,

וכאו להר גרזים ולהר עיבל, יתר מששים מיל,

ואין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם,

וכל העומד בפניהם - מיד נתרז,

שנאמר: "את אימתי אשלח לפניך, והמתי את כל העם אשר תבא בהם,

[ונתתי את כל איביך אליך ערך] (שמות כג, כז).

ואומר: "תפל עליהם אימתה ופחד ... עד יעבר עמך ה"²⁸⁷ (שמות טו, טז) - זו ביאה ראשונה,

"עד יעבר עם זו קניית" (שמות טו, טז) - זו ביאה שנייה.

אמור מעתה:

ראויין היו ישראל לעשות להם נס בביאה שנייה כביאה ראשונה,

אלא שגרם החטא.

ואחר כך הביאו את האבנים, ובנו את המזבח, וסדוהו בסיד,

וכתבו עליהם את כל דברי התורה בשבעים לשון,

שנאמר: "באר היטב"²⁸⁸ (דברים כז, ח),

והעלו עולות ושלמים, ואכלו ושתו ושמחו, ובכרו, וקללו, וקיפלו את האבנים,

וכאו ולנו בגלגל,

שנאמר: "והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון"²⁸⁹ (יהושע ד, ג).

יכול בכל מלון ומלון?

תלמוד לומר: "אשר תלינו בו הלילה" (יהושע ד, ג),

וכתיב: "ואת שתיים עשרה האבנים האלה אשר לקחו"²⁹⁰ (יהושע ד, כ).

תנא:

"צרעה לא עברה עמהם".

ולא!?

והא כתיב: "ושלחתי את הצרעה לפניך"²⁹¹ (שמות כג, כח)!

אמר רבי שמעון בן לקיש:

על שפת ירדן עמדה, וזרקה בהן מרה.

וסימטה עיניהן מלמעלה, וסירסתן מלמטה,

שנאמר: "ואנכי השמדתי את האמרי מפניהם אשר גבבה ארזים גבהו וחסן הוא פאלונים,

ואשמיד פריז ממעל ושרשיו מתחת" (עמוס ב, ט).

רב פפא אמר:

שתי צרעות הואי,

חדא - דמשה,

וחדא - דיהושע.

דמשה - לא עבר,

דיהושע - עבר.

²⁸⁷ תפל עליהם אימתה ופחד ודועך ודמו כאבן עד יעבר עמך יהוה עד יעבר עם זו קניית

²⁸⁸ וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב

²⁸⁹ וציו אותם לאמר שאוי לכם מזה מתוך הירדן ממצב רגלי ההננים הכין שתיים עשרה אבנים והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון אשר

תלינו בו הלילה

²⁹⁰ ואת שתיים עשרה האבנים האלה אשר לקחו מן הירדן הקים יהושע בגלגל

²⁹¹ ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה את החזי את המנעני ואת החתי מלפניך

17. לו, א-ב

רס"י

מאי והחציו. ביהושע הכי כתיב בהאי קרא דמתניי וכל ישראל וגוי חציו אל מול הר גריזים והחציו אל מול הר עיבל למה לי למיכתב והחציו דמשמע או חציו המיוחד או חציו הנזכר במקום אחר:

כדרך שחלוקין. השבטים בהר גריזים והר עיבל כדכתיב (דברים כז) אלה יעמדו לברך את העם וגוי ואלה יעמדו על הקללה כך חלוקים באבני אפוד שאמור בהן ששה משמותם וגוי הנך ששה דהר גריזים כתובים על האחת וששה דהר עיבל כתובין על השנית והיינו דכתיב והחציו אותו חציו החקוק באחת מן האבנים:

כתולדותם. כסדר לידתן ששה האחרונים כסדרן גד ואשר יששכר וזבולן יוסף ובנימין זה סדר לידתן וששה ראשונים נכתבו בה יהודה ראובן שמעון ולוי דן ונפתלי כסדר לידתן חוץ מיהודה:

ועשרים וחמשה על אבן זו. לקמן פריך ששה אחרונים עשרים וארבע הוא דהו:

לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודים. כלומר לא כדרך שסדורים בחומש הפקודים הוא ספר וידבר שנסדרו בראשו אלה שמות האנשים אשר יעמדו וגוי (במדבר א):

בחומש שני. בתחילת ואלה שמות ראובן שמעון לוי ויהודה ויששכר וזבולן באחד מהן בשני בנימין דן ונפתלי גד ואשר ויוסף:

א"כ מה ת"ל כתולדותם. הואיל ולא כדרך לידתן נסדרו: **תיובתא דרב כהנא**. דלכולי עלמא אין זה סדר הר גריזים והר עיבל דאילו סדר הר גריזים שמעון ולוי ויהודה יששכר ויוסף ובנימין ודהר עיבל ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי:

מרובה מחציו כו'. והיינו דקאמר והחציו אל מול הר עיבל החציו ממועט שבחציו:

מפני שלוי למטה. זקני כהונה ולויה היו עם הארון בין שני ההרים כדלקמן:

כל שכן דבצרי להו. חציו של הר גריזים שהרי שבט לוי מהן היה:

אלא הכי קאמר אע"פ ששבט לוי למטה. אפי"ה חציו של הר גריזים מרובה מפני שיוסף עמחן ומרובין היו:

וידברו בני יוסף וגו'. סופו דקרא ואני עם רב אשר עד כה ברכני ה':

"ששה שבטים עלו לראש הר גריזים"²⁹² (יהושע ח, לג).

מאי "והחציו"?

אמר רב כהנא:

כדרך שחלוקין כאן - כך חלוקין באבני אפוד.

מיתיבי:

"שתי אבנים טובות היו לו לכהן גדול על כתיפיו,

אחת - מכאן,

ואחת - מכאן,

ושמות שנים עשר שבטים כתוב עליהם,

ששה - על אבן זו,

וששה - על אבן זו,

ושנאמר: "ששה משמותם על האבן האחת,

[ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית כתולדותם] (שמות כח, י) - שניה כתולדותם.

ולא ראשונה כתולדותם,

מפני שיהודה מוקדם.

וחמשים אותיות היו,

ועשרים וחמש על אבן זו, ועשרים וחמש על אבן זו.

רבי חנינא בן גמליאל אומר:

לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודים (א, א-ט) חלוקין באבני אפוד,

אלא כדרך שחלוקין בחומש שני (שמות א, ב-ד).

ביצד?

בני לאה כסידרון.

בני רחל אחד מכאן ואחד מכאן, ובני שפחות באמצע.

ואלא מאי אני מקיים "כתולדותם"?

כשמותו שקרא להן אביהן,

ולא בשמות שקרא להן משה.

"ראובן" - ולא "ראובני",

"שמעון" - ולא "שמעוני",

"דן" - ולא "דני",

"גד" - ולא "גדי".

תיובתא דרב כהנא!

תיובתא.

ואלא מאי "והחציו" (יהושע ח, לג)?

תנא:

"חציו של מול הר גריזים מרובה מחציו של הר עיבל,

מפני שלוי למטה".

אדרבה, מפני שלוי למטה בצרי להו!

הכי קאמר:

אף על פי שלוי למטה בני יוסף עמהם.

ושנאמר: "וידברו בני יוסף את יהושע לאמר:

מדוע נתתה לי נחלה גודל אחד וחבל אחד ואני עם רב" (יהושע יז, יד-טו).

²⁹² וכל ישראל חקניו ושפטיו עמדים מזה ומנה לארון נגד ההננים הלויים נשאי ארון ברית ה' כגד כאזרח חציו אל מול הר גריזים והחציו אל מול הר עיבל כאשר צוה משה עבד ה' לברך את העם וישאל בראשונה

²⁹³ יד וידברו בני יוסף את יהושע לאמר מדוע נתתה לי נחלה גודל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד אשר עד מה ברכני ה' / ויאמר אליהם יהושע אם עם רב אתה עלה לך העזרה ובראת לך שם בארץ הפרזי והרפאים כי אין לך הר אפרים

רפ"י

עולי עין. עולין על העין ואין
העין עולה עליהם:
וידגו לרוב. כן ברכו יעקב
למנשה ואפרים:

18. לוב

"וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ אִם עִם רַב אַתָּה עָלָה לָךְ הַיַּעֲרָה" (יהושע יז, טו).

אמר להן: לכו והחבאו עצמכם ביערים, שלא תשלוט בכם עין הרע.

אמרו ליה: זרעיה דיוסף לא שלטא ביה עינא בישא,
דכתיב: "בן פרת יוסף בן פרת עלי עין"²⁹⁴ (בראשית מט, כב),

ואמר רבי אבהו:

אל תהי קורא "עלי עין" אלא "עולי עין".

רבי יוסי ברבי חנינא אמר:

מהכא, "וידגו לרב בקרב הארץ"²⁹⁵ (בראשית מח, טז),
מה דגים שבבים - מים מכסין עליהן ואין העין שולטת בהן,
אף זרעו של יוסף - אין העין שולטת בהן.

²⁹⁴ בן פרת יוסף בן פרת עלי עין בנות אעדה עלי שור

²⁹⁵ המלאך הגאל אתי מקל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ

19. לו, ב

רפ"י

בציר חדא הוו. אאבן השניה
קאי:
כתולדותם בעינן. כשמות אשר
קרא להם אביהם:

["שתי אבנים טובות היו לו לכהן גדול על כתיפיו,
אחת - מכאן,
ואחת - מכאן,
ושמות שנים עשר שבטים פתוב עליהם,
ששה - על אבן זו,
וששה - על אבן זו ...
וחמשים אותיות היו,
ועשרים וחמש על אבן זו, ועשרים וחמש על אבן זו].

הני חמשים אותיות!?
חמשים נכי חדא הויין!

אמר רבי יצחק:
יוסף הוסיפו לו אות אחת,
שנאמר: "עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים" (תהלים פא, ו).

מתקיף לה רב נחמן פר יצחק:
"כתולדותם" בעינן!

אלא, בכל התורה כולה "בנימין" כתיב, והכא "בנימין" שלם,
כדכתיב: "ואביו קרא לו בנימין" (בראשית לה, יח).

20. לוב

רש"י

בסת. שנתייחד עם הערוה והעמיד על עצמו וכבש את יצרו:
יהודה שקידש שם שמים
בפרהסיא. על הים כדלקמן:
נקרא כולו. שם בן ארבעה אותיות כלול בשמו של יהודה:
לדבר עבירה. והאי מלאכתו תשמיש:
מלאכתו ממש. מלאכה:
צרכיו. תשמיש:
יאבד הון. שם טוב שהוא יקר מכל הון:
קשתו. שכבת זרעו על שם שירה כחץ:
ויפוזו. לשון ויפוצו שהזיין והצדי מתחלפין כמו זעקת צעקת:
שנעץ אצבעותיו בקרקע. ונסמך עליהן כדי שיתייסר ויטרד בצערו ויעבור תוקף יצרו:
מידי אבירותיו של יעקב. משם זכה להיות רועה ומשם זכה להיות באבן מאבני ישראל:

אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא:
 יוסף שקידש שם שמים בסתר - הוסיפו עליו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא.
 יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא - נקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא.

"יוסף" מאי היא?

דכתיב: "ויהי קהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו"²⁹⁶ (בראשית לט, ז-טז).

אמר רבי יוחנן:

מלמד ששניהם לדבר עבירה נתפוננו.

"ויבא הביתה לעשות מלאכתו".

רב ושמואל:

חד אמר: לעשות מלאכתו ממש.

וחד אמר: לעשות צרכיו נכנס.

"ואין איש מאנשי הבית" (בראשית לט, יא).

אפשר בית גדול כביתו של אותו רשע לא היה בו איש?

תנא דבי רבי ישמעאל:

"אותו היום יום חגם היה, והלכו נוולו לבית עבודה זרה שלהם,

והיא אמרה להן חולה היא,

אמרה: אין לי יום שנזקק לי יוסף ביום הזה".

"ותתפשוהו בגדו לאמר" (בראשית לט, יב).

באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון,

אמר לו: יוסף! עתידין אחיך שיפתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם,

רצונך שימחה שמך מביניהם, ותקרא רועה זונות?

דכתיב: "ורעה זונות יאבד הון" (משלי כט, ג).

מיד: "ותשב באיתן קשתו"²⁹⁷ (בראשית מט, כד).

אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר:

ששבה קשתו לאיתנו.

"ויפוזו זרעי ידיו" (בראשית מט, כד).

נעץ ידיו בקרקע ויצאה שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו.

"מידי אביר יעקב" (בראשית מט, כד).

²⁹⁶ ז ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדניו את עיניה אל יוסף ותאמר שכבה עמי. ח וימאן ויאמר אל אשת אדניו הן אדני לא ידע אתי מה בכית וכל אשר יש לו נתן בידי. ט איננו גדול בבית הזה ממני ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו ואיך אעשה הרעה הגדלה הזאת וחסאתי לא-להים. י ויהי כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה. יא ויהי קהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית שם בבית. יב ותתפשוהו בגדו לאמר שכבה עמי ויעיבו בגדו בידה וינס ויצא החוצה. יג ויהי כראותה מי עזב בגדו בידה וינס החוצה. יד ותקרא לאנשי ביתה ותאמר להם לאמר ראו הביא לנו איש עברי לצחק בנו בא אלי לשכב עמי ואקרא בקול גדול. טו ויהי כשמעו מי הרימתי קולי ואקרא ויעיבו בגדו אצלי וינס ויצא החוצה: טז ותנח בגדו אצלה עד בוא אדניו אל ביתו. יז ותדבר אליו הדברים האלה לאמר בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי.

²⁹⁷ ותשב באיתן קשתו ויפוזו זרעי ידיו מידי אביר יעקב משם רעה אבן ישראל

מי גרם לו שיחקק על אבני אפוד?
אלא "אביר יעקב".

"משם רעה אבן ושראל" (בראשית מט, כד).

משם, זכה ונעשה רועה,

שנאמר: "רעה ושראל האזינה נהג כצאן יוסף"²⁹⁸ (תהלים פ, ב).

תניא:

"היה ראוי יוסף לצאת ממנו שנים עשר שבטים בדרך שיצאו מיעקב אביו,

שנאמר: "אלה תולדות יעקב יוסף" (בראשית לו, ב),

אלא שיצא שבבת זרעו מבין ציפורני ידיו.

ואף על פי כן יצאו מבנימין אחיו,

וכולן נקראו על שמו.

שנאמר: "ובני בנימין בלע ובקר ואשבל"²⁹⁹ (בראשית מו, כא),

"בלע" - שנבלע בין האומות.

"ובקר" - בכור לאמו היה.

"ואשבל" - ששבאו אל.

"גרא" - שגר באכסניות.

"ונעמן" - שנעמים ביותר.

"אחי וראשי" - אחי הוא וראשי הוא.

"מפים והפים" - הוא לא קאה בחופתי, ואני לא קאיתי בחופתי.

"וארד" - שירד לבין אומות העולם.

איכא דאמר:

"וארד" - שפניו דומין לוורד".

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

בשעה שאמר לו פרעה ליוסף: "ובלעדיך לא ידים איש את ידו"³⁰⁰ (בראשית מא, מד),

אמרו איצטגניני פרעה: עבד שלקחו רבו בעשרים כסף תמשילהו עלינו?

אמר להן: גנני מלכות אני רואה בו.

אמרו לו: אם כן, יהא ידע בשבעים לשון!

בא גבריאל ולימדו שבעים לשון.

לא הוה קגמר, הוסיף לו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא ולמד,

שנאמר: "עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע" (תהלים פא, ו).

ולמחר, כל לישנא דאישתעי פרעה בהדיה, אהדר ליה.

אישתעי איהו בלשון הקדש - לא הוה קא ידע מאי הוה אמר.

אמר ליה: אגמרי.

אגמריה ולא גמר.

אמר ליה: אישתבע לי דלא מגלית.

אישתבע לו.

כי אמר ליה: "אבי השביעני לאמר"³⁰¹ (בראשית נ, ה),

אמר ליה: זיל איתשיל אשבועתך.

אמר ליה: ואיתשלי נמי אדידך?

ואף על גב דלא ניקחא ליה, אמר ליה: "עלה וקבר את אבירי פאשר השביעך" (בראשית נ, ו).

רש"י

רועה ישראל האזינה. כלפי

שכינה נאמר:

נוהג כצאן יוסף. קרי כצאן יוסף

המנהיגים כצאנו של יוסף

אלמא מיקרו ישראל צאנו של

יוסף והוא הרועה:

אלה תולדות יעקב יוסף.

תולדות שיצאו מיעקב כנגדן

ראוי לצאת מיוסף:

ואף על פי כן יצאו מבנימין

אחיו. אותן עשרה שפחתו

מיוסף בעשר אצבעותיו:

שגר באכסניא. בארץ נכריה:

מופים. מפורש במדרש רבי

תנחומא שהיה פיו כפי יעקב

אביו בהלכות שקיבל משם

ועבר:

אצטגנינות. חכמים וחוזים

בכוכבים ויודעים בחכמת

המזלות:

גנוני מלכות. גונוני מלכות

בחכמה גבורה ויופי:

עדות ביהוסף שמו. סיפיה

דקרא שפת לא ידעתי אשמע:

איתשיל אשבועתך. השאל

לחכמים שיתירוה לך:

²⁹⁸ רעה ושראל האזינה נהג כצאן יוסף ישוב המדינים הופיעה

²⁹⁹ ובני בנימין בלע ובקר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים והפים וארד

³⁰⁰ ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ידים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים

³⁰¹ אבי השביעני לאמר הנה אנכי מת בקברי אשר מריתי לי בארץ כנען שמה תקברני ועתה אעלה נא ואקברה את אבי

21. לו, ב - לז, א

כ"י

אושפיזן לגבורה. שבת קדשי
 הקדשים בנוי בחלקו:
 בכחש אפרים. שיראו לסמוך
 עליו וכחשו באמונתם:
 רד עם אל. ירד בים על שבטח
 בהקב"ה:
 ישראל ממשלותיו. דיהודה
 שנתקדש למשול בהן:

[אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא:

יוסף שקידש שם שמים בסתר - הוסיפו עליו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא.
 יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא - נקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא].

"יהודה" - מאי היא?

דתנא:

"היה רבי מאיר אומר:

בשעמדו ישראל על הים היו שבטים מנצחים זה עם זה,

זה אומר: אני יורד תחילה לים,

וזה אומר: אני יורד תחילה לים,

קפץ לשבטו של בנימין יורד לים תחילה, לזא

שנאמר: "שם בנימין צעיר רדם"³⁰² (תהלים סח, כח) אל תקרי: "רדם" אלא: "רד ים".

והיו שרי יהודה רוגמים אותם,

שנאמר: "שרי יהודה רגמתם" (תהלים סח, כח).

לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזן לגבורה,

שנאמר: "ובין מתפיו שמן"³⁰³ (דברים לג, יב).

אמר לו רבי יהודה:

לא נך היה מעשה,

אלא זה אומר: אין אני יורד תחילה לים, וזה אומר: אין אני יורד תחילה לים,

קפץ נחשון בן עמינדב יורד לים תחילה,

שנאמר: "סבבני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עד רד עם אל"³⁰⁴ (הושע יב, א).

ועליו, מפרש בקבלה:

"הושיעני אלהים מי באו מים עד נפש. טבעתי ביון מצולה ואין מעמד"³⁰⁵ (תהלים סט, ב-ג),"אל תשטפני שבלת מים ואל תבלעני מצולה"³⁰⁶ (תהלים סט, טז).

באותה שעה היה משה מאריך בתפלה,

אמר לו הקדוש ברוך הוא: ידידי טובעים בים ואתה מאריך בתפלה לפני?!?

אמר לפניו: רבוננו של עולם! ומה בידי לעשות?

אמר לו: "דבר אל בני ישראל ויסעו. ואתה הרם את מטף ונטה את ירך"³⁰⁷ (שמות יד, טו-ז).

לפיכך, זכה יהודה לעשות ממשלה בישראל,

שנאמר: "היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו" (תהלים קיד, ב).

מה טעם "היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו"?

משום ד"הים ראה וינס" (תהלים קיד, ג).

³⁰² שם בנימין צעיר רדם שרי יהודה רגמתם שרי זבלון שרי נפתלי³⁰³ לבנימין אמר ודיד ה' ישמן לבטח עליו חפף עליו כל היום ובין מתפיו שמן³⁰⁴ סבבני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עד רד עם אל ועם קדושים נאמן³⁰⁵ ב הושיעני אלהים מי באו מים עד נפש. ג טבעתי ביון מצולה ואין מעמד באתי במעמקי מים ושבלת שטפתיני³⁰⁶ אל תשטפני שבלת מים ואל תבלעני מצולה ואל תאטר עלי באר פיה³⁰⁷ טו ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו.

טו ואתה הרם את מטף ונטה את ירך על הים ובקעהו ויבאו בני ישראל בתוך הים בניכשה

22. לז, א

רש"י

שכבר נאמר לוי למעלה. משה כתב בתורה אלה יעמדו לברך וגו' שמעון לוי ויהודה: **שכבר נאמר לוי למטה.** בספר יהושע כדכתיב וכל ישראל וזקניו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים והלויים אלמא כהנים ולויים למטה היו: **הראוי לשרת.** לשאת את הארון דהיינו מבין שלשים ועד בן חמשים: **למטה.** אצל הארון: **אלו ואלו.** ישראל ולויים למטה היו כדכתיב בספר יהושע: **על הר גריזים ועל הר עיבל.** שכתב משה בתורה על בסמוך כדמפרש ואזיל: **על בסמוך.** שהיה מושיב שני בזיכי לבונה בין שני הסדרים: **וסכות על הארון.** על כרחך לאו על ממש דהאי מחיצה הואי פרוכת ולא היה סכך:

[**ששה שבטים - עלו לראש הר גריזים, וששה שבטים - עלו לראש הר עיבל, והכהנים והלויים והארון - עומדים למטה באמצע, הכהנים - מקיפין את הארון, והלויים - את הכהנים, וכל ישראל - מכאן ומכאן, שנאמר: "וכל ישראל וזקניו ושריו ושפטיו עומדים מזה ומזה לארון" (יהושע ח, לג).** הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה: **"ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה"**³⁰⁸ (דברים כז, טו), ואלו ואלו - עונין "אמן". הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה: **"ארוה האיש אשר יעשה פסל ומסכה"** (דברים כז, טו), ואלו ואלו - עונין "אמן", עד שגומרין ברכות וקללות"].

תניא:

"רבי אליעזר בן יעקב אומר: אי אפשר לומר לוי למטה, שכבר נאמר למעלה³⁰⁹ ואי אפשר לומר למעלה, שכבר נאמר למטה³¹⁰. הא ביצד? זקני כהונה ולויה - למטה, והשאר - למעלה. **רבי יאשיה אומר:** כל הראוי לשרת - למטה, והשאר - למעלה. **רבי אומר:** אלו ואלו - למטה הן עומדים, הפכו פניהם כלפי הר גריזים - ופתחו בברכה, כלפי הר עיבל - ופתחו בקללה".

מאי "על" (דברים כז, יב)?

על בסמוך.

כדתניא:

"ונתת על המערכת לבנה זכה" (ויקרא כד, ז),**רבי אומר:****"על" - בסמוך.**אמה אומר **"על" בסמוך, או אינו אלא "על" ממש?**כשהוא אומר: **"וסכת על הארון"**³¹¹ (שמות מ, ג),הוי אומר **"על" - בסמוך.**

³⁰⁸ ארוה האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת ה' מעשה ידי הרש ושם בסתר וענו כל העם ואמריו אמן

³⁰⁹ אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים בעברכם את הירדן שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימין (דברים כז, יב).

³¹⁰ וכל ישראל וזקניו ושריו ושפטיו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלויים נשאי ארון ברית ה' כגד קאזרח חציו אל מול הר גריזים והחציו אל

מול הר עיבל כאשר צוה משה עבד ה' לברך את העם ושראל בראשונה (יהושע ח, לג).

³¹¹ ושמית שם את ארון העדות וסכת על הארון את הפרכת

23. לז, א-ב

רפ"י

ברוך בכלל ברוך בפרט. כל הברכות והקלות נאמרו בהר גריזים ובהר עיבל בכלל ופרט ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת ארוך אשר לא יקים הרי בכלל וכל אחת ואחת בפרט ברוך וארוך ברוך אשר לא יעשה פסל ומסכה ארוך אשר יעשה פסל ומסכה וכן כולן:

ללמוד וללמד לשמור ולעשות. כל המצוות כולן טעונות ארבעה אלה ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם וכתוב ולמדתם אותם את בניכם וגוי הרי כאן ארבע מצוות לכל מצוה ועל ארבעתן נמסרו ארוך וברוך בכלל ופרט ברוך אשר ילמדו ארוך אשר לא ילמדו וכן ללמד וכן לשמור וכן לעשות בכל אחד ארבע בריתות ברית לברוך בכלל ברית לברוך בפרט ברית לארוך בכלל ברית לארוך בפרט:

ארבע וארבע. ארבע בריתות ללמוד וארבע ללמד הרי שמנה:

שמנה ושמנה. הא איכא עוד שמנה לשמור ולעשות:

וכן בסיני. כשנאמרו כל המצוות למשה נתנו כולן בארוך וברוך בכלל ופרט:

וכן בערבות מואב. כשאמרה לישראל כדכתיב (דברים א) בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה וגו':

שנאמר אלה דברי הברית וגו'. בתר קלות וברכות כתיב מלבד הברית וגוי אלמא כברית ערבות מואב בברכות וקלות כן ברית בחורב דהר גריזים ודהר עיבל לא איצטרך לאתויי קרא דעלה קאי ובה איירי ושמרתם את דברי הברית הזאת לא גרס ליה הכא:

ארבעים ושמנה בריתות. לכל אחד מישראל שש עשרה תלתא זימני מ"ח הוי:

מוציא הר גריזים. לפי שלא אמר יהושע עליהן כל התורה אלא מצוות שבפרשה:

ומכניס אהל מועד. שלאחר שהוקם המשכן נדבר הקב"ה עם משה בישוב ולמדו כל התורה כדכתיב וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר (ויקרא א):

כללות נאמרו בסיני. בסתם נאמרה תורה בסיני ולא נתפרשה לו כגון בסיני נאמר (שמות כ) וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך ולא פירש מתן דמים כיצד הקטרת אימורים והפשט ונתוח וכליל של עולה ובספר ויקרא באהל מועד פירשה:

ונשתלשו בערבות מואב. מפי משה לישראל ת"ק סבירא ליה כר"י ששמעאל הלכך הר סיני ואהל מועד חדא היא ור"י שמעון ס"ל כר"ע הלכך תרי נינהו:

ר"ש ברבי יהודה אומר ארבעים ושמנה בריתות. לכל אחד של שש מאות אלף ושלוש אלפים וחמש מאות וחמשים כמנין שהיו (בסיני) [במדבר] שכל אחד נעשה ערב על כל אחיו הי"ג בתוספתא (פ"ח ע"ש) א"ר לדברי ר"ש בן יהודה אין לנו כל מצוה ומצוה שלא נכרתו עליה מ"ח בריתות של שש מאות אלף ושלוש אלפים וחמש מאות וחמשים ויש בכל אחת שש מאות אלף ושלוש אלפים חמש מאות וחמשים:

מאי בינייהו. מאי מוסיף רבי ובמאי פליגי:

אמר רב מרשיא ערבא וערבא דערבא. אם נעשה כל אחד ערב על ערבותו של חברו או לא רבי שמעון בן יהודה סבר לא נעשה כל אחד ערב על חברו אלא שישמרו את המצוות נמצא כל אחד ואחד ערב על מ"ח בריתות של כל אחד ואחד אבל לא נעשה כל אחד ואחד ערב על ערבותו של חברו אלא על חובתו של חברו ואתא רבי למימר לדברי ר"י שמעון שבא למנות את בריתות הערבות יש לו למנות ארבעים ושמנה בריתות של ששים ריבוא לכל אחד ובכל אחד האלה יש ששים ריבוא שכולם נתערבו זה בזה על חובותם ועל ערבותם נמצא כל אחד מקבל עליו ערבות של ששים ריבוא בשביל חובות של חברו וכל אחד מששים ריבוא הללו קבל עליו בריתות ששים ריבוא בשביל ערבות שנתערבו אחיו על חבריהם וזה קבל עליו אף ערבות של ערבים:

"הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה"

[**ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה**"]³¹² (דברים כז, טו),

ואלו ואלו - עונין "אמן".

הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה:

"ארוך האיש אשר יעשה פסל ומסכה" (דברים כז, טו),

ואלו ואלו - עונין "אמן".

עד שגומרין ברכות וקללות".

תנו רבנן:

"ברוך בכלל,

ברוך בפרט,

ארוך בכלל,

ארוך בפרט.

לזב, ללמוד וללמד לשמור ולעשות, הרי - ארבע,

ארבע וארבע - הרי שמונה,

שמונה ושמונה - הרי שש עשרה.

וכן בסיני,

וכן בערבות מואב,

שנאמר: "אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה"³¹³ (דברים כח, טט),

וכתיב: "ושמרתם את דברי הברית הזאת"³¹⁴ (דברים כט, ח).

נמצא ארבעים ושמונה בריתות על כל מצוה ומצוה.

רבי שמעון מוציא הר גריזים והר עיבל, ומכניס אהל מועד שבמך בר.

ובפלוגתא דהני תנאי,

דתנאי:

"רבי ישמעאל אומר:

כללות - נאמרו בסיני,

ופרטות - באהל מועד.

רבי עקיבא אומר:

כללות ופרטות - נאמרו בסיני,

ונשנו - באהל מועד,

ונשתלשו - בערבות מואב.

ואין לה כל דבר מצוה ומצוה שכתובה בתורה,

שלא נכרתו עליה ארבעים ושמונה בריתות.

רבי שמעון בן יהודה איש כפר ענו אמר משום רבי שמעון:

אין לה מצוה ומצוה שכתובה בתורה,

שלא נכרתו עליה ארבעים ושמונה בריתות,

של שש מאות אלף ושלוש אלפים וחמש מאות וחמשים.

אמר רבי:

לדברי רבי שמעון בן יהודה איש כפר ענו שאמר משום רבי שמעון,

אין לה כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה,

שלא נכרתו עליה ארבעים ושמונה בריתות,

של שש מאות אלף ושלוש אלפים וחמש מאות וחמשים.

נמצא לכל אחד ואחד מישך אל,

שש מאות אלף ושלוש אלפים וחמש מאות וחמשים".

מאי בינייהו?

אמר רב מרשיא:

ערבא וערבא דערבא איכא בינייהו.

³¹² ארוך האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת ה' מעשה ודי הרש וישם בסתר וענו כל העם ואמרו אמן

³¹³ אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכת את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר קרת אתם בחורב

³¹⁴ ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשייתם אתם למען תשמילו את כל אשר תעשו

24. לז, ב

רז"ז

כל הפרשה. של הר גריזים לא נאמרה אלא בנואף ונואפת: **בארור סגי ליה**. בתמיה כופר בעיקר הוא וסגי ליה בארור: **אלא זה הבא על הערוה**. אשת איש והוליד ממזר ומתוך בושתו שאסור לבא בקהל ואינו מוצא אשה הוא הולך לבין העובדי כוכבים ועובד עבודת כוכבים ארורים אלה שעשאוהו לעבוד פסל ומסכה וכן דורש את כולן כל אחת לפי פשטה אותו של עריות כגון שוכב עם חותנתו ואשת אביו ועם אחותו כולם באשת איש ולמיקם בתרי ארורי שוכב עם כל בהמה אשת איש שעשתה מעשה בהמה שמנאפת מקלל אביו ואמו הבא על אשת איש מזלזל באביו ובאמו שגידלו גידולין רעים בביתם משגה עור מפתה אשת איש שהיא סומא בדבר ואינה יודעת עונשו כמוהו משיג גבול רעהו בא על אשתו הרי הוא השיג גבול מכה רעהו בסתר גורם לו בלחש סתריו שתמות בבדיקת מים המרים לוקח שוחד להכות נפש לוקח שוחד להיות עוקב אחר המנאף ולפתות לו אשת איש וגורם לו מיתה מטה משפט גר יתום איני יודע לדורשו: **יכול כל הברכות כולן קודמות לקלות**. שיגמרו כל הברכות תחילה עד ברוך אשר יקים וגוי' ואח"כ יפתחו בקללה: **בלשון הקודש**. כדילפינן קול קול ממשח:

דרש רבי יהודה בן נחמני מתורגמניה דרבי שמעון בן לקיש: כל הפרשה כולה לא נאמרה אלא בנואף ונואפת, **"ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה"**³¹⁵ (דברים כז, טו), ב' **"ארור"** סגי ליה?!

אלא: זה הבא על הערוה והוליד בן, והלך לבין אומות העולם ועבד עבודה זרה - ארורין אביו ואמו של זה שכתב גרמו לו.

תנו רבנן:

"ונתתה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה"³¹⁶ (דברים יא, כט),

מה תלמוד לומר?

אם ללמד שתהא ברכה על הר גריזים וקללה על הר עיבל -

הרי כבר נאמר: **"אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים"** (דברים כז, יב),

וכתיב: **"ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל"** (דברים כז, ג)!

אלא להקדים ברכה לקללה.

יכול יהיו כל הברכות קודמות לקלות?

תלמוד לומר: **"ברכה"** ו"קללה" - ברכה אחת קודמת לקללה.

ואין כל הברכות קודמות לקלות.

ולהקיש ברכה לקללה,

לומר לה: מה קללה בלויים - אף ברכה בלויים,

ומה קללה בקול רם - אף ברכה בקול רם,

ומה קללה בלשון הקודש - אף ברכה בלשון הקודש.

ומה קללה בכלל ופרט - אף ברכה בכלל ופרט,

ומה קללה אלו ואלו עונין ואומרים אמן - אף ברכה אלו ואלו עונין ואומרים אמן".

³¹⁵ ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת ה' מעשה ידי הרש וישם בסתר וענו כל העם ואמרו אמן

³¹⁶ והיה מי וביארה ה' אלהיו אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונתתה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל

25. לז, ב - לח, א

רפ"י

משנה

ברכת כהנים כיצד?

במדינה - אומר אותה שלש ברכות, ובמקדש - ברכה אחת.

לח, א במקדש אומר את השם ^א ככתבו, ובמדינה - בכינויו.

במדינה - כהנים נושאים את ידיהו כנגד כתפיהו, ובמקדש - על גבי ראשיהו, חוץ מכהן גדול שאינו מגביה את ידיו למעלה מן הציץ.

רבי יהודה אומר:

אף כהן גדול מגביה ידיו למעלה מן הציץ, שצאמר: "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם" (ויקרא ט, כב).

גמרא

תנו רבנן:

"מה תברכו" ³¹⁷ (במדבר ו, כג) - בלשון הקודש.

אתה אומר בלשון הקודש, או אינו אלא בכל לשון?

נאמר כאן: "מה תברכו", ונאמר להלן: "אלה יעמדו לברך את העם" ³¹⁸ (דברים כז, יב),

מה להלן - בלשון הקודש,

אף כאן - בלשון הקודש.

רבי יהודה אומר:

אינו צריך, הרי הוא אומר: "מה" - עד שיאמרו בלשון הזה."

תניא איך:

"מה תברכו" - בעמידה.

אתה אומר בעמידה, או אינו אלא אפילו בישיבה?

נאמר כאן: "מה תברכו", ונאמר להלן: "אלה יעמדו לברך",

מה להלן - בעמידה,

אף כאן - בעמידה.

רבי נתן אומר:

אינו צריך, הרי הוא אומר: "לשרתו ולברך בשמו" ³¹⁹ (דברים י, ח),

מה משרת - בעמידה,

אף מברך - בעמידה."

ומשרת גופיה מנלן?

דכתיב: "לעמד לשרת" ³²⁰ (דברים יח, ה).

תניא איך:

"מה תברכו" - בנשיאות כפים.

אתה אומר בנשיאות כפים, או אינו אלא שלא בנשיאות כפים?

נאמר כאן: "מה תברכו", ונאמר להלן: "וישא אהרן את ידו אל העם ויברכם" (ויקרא ט, כב),

מה להלן - בנשיאות כפים,

אף כאן - בנשיאות כפים."

קשיא ליה לרבי יונתן:

"אי מה להלן כהן גדול, וראש חודש ועבודת צבור,

אף כאן - כהן גדול וראש חודש ועבודת ציבור!?"

³¹⁷ דבר אל אהרן ואל בניו לאמור מה תברכו את בני ישראל אמור להם

³¹⁸ אלה יעמדו לברך את העם על הר גרזים בעברכם את הידן שמעונו ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימין

³¹⁹ בעת ההוא הבדיל יהוה את שבט הלוי לשאת את ארון ברית ה' לעמד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו עד היום הזה

³²⁰ מי בו כהן ה' א-להיה מכל שבטיך לעמד לשרת בשם ה' הוא ובניו כל הימים

מתני'
הכי גרסינן במתני' ברכת כהנים
כיצד כו' במדינה אומר אותה
שלש ברכות. שמפסיקין
הכהנים בין פסוק לפסוק ועונין
הציבור אמן:
במקדש ברכה אחת. לפי שאין
עונין אמן במקדש ואין צריך
כאן שום הפסק והכי מפרש
בגמרא:
ככתבו. ביו"ד ה"י:
ככינויו. באל"ף דל"ת:
כנגד כתפיהם. מפני שצריך
נשיאות כפים כדאמר'
בברייתא בגמרא:
ובמקדש. למעלה מראשיהם
מפני שמברכין את העם בשם
המפורש ושכינה למעלה מקשרי
אצבעותיהם:
שאינו מגביה למעלה מן הציץ
את ידיו. מפני שהשם כתוב
עליו:

גמ'
בנשיאות כפים. שיגביהו את
ידיהם:
קשיא ליה לרבי יונתן. אהך
גזירה שוה אי בגז"ש ילפת לה
איכא למיפרך מה למלואים שכן
קרבו ציבור כדכתיב (ויקרא ט)
וירד מעשות החטאת והעולה
והשלמים וכולן של ציבור
כדכתיב קחו שער עזים וגוי'
וראש חדש הוה כדכתיב ביום
החדש הראשון באחד לחדש
תקים וגוי' (שמות מ) והוא היה
יום שמיני למלואים כדתניא
בסדר עולם אותו היום נטל עשר
עטרות:
ר' נתן אומר אינו צריך. משום
דפרכא ליה גז"ש מייתי ליה
בהקישא:
אף בניו בנשיאות כפים. ולא
תיקשי תו שכן כ"ג דאין משיבין
על ההיקש:

רש"י

וכתיב כל הימים. ולא תיקשי לך תו ראש חדש ועבודת צבור: ואיתקש ברכה לשירות. כלומר ואע"ג דבהאי קראי לאו ברכה כתיבא אלא שירות לעמוד לשרת בשם ה' הוא ובניו כל הימים איתקוש ברכה ושירות בקרא אחרינא כדאמרי לעיל לשרתו ולברך בשמו:

בשם המיוחד. ככתבו:

בכל המקום ס"ד. וכי בכל מקום שם המיוחד נזכר הכתיב (שמות ג) זה שמי וזה זכרי לא כשאני נכתב אני נקרא (פסחים דף ג) ועוד וכי בכל מקום שכינה באה ושורה דכתיב אבא אליך והוא לא יחד מקום להזכרת השם:

מסורס הוא. מהופך בכל המקום אשר אבא אליך באהל מועד שבמדבר ובשילה ובבית עולמים:

או אינו אלא אפילו פנים כנגד עורף. שאין הציבור צריכין להטב פניהם לצד הכהנים:

רבי נתן אומר:

אינו צריך, הרי הוא אומר: "הוא ובניו כל הימים" (דברים יח, ה), מקיש בניו לו, מה הוא - בנשיאות בפנים, אף בניו - בנשיאות בפנים, וכתבי: "כל הימים".
ואיתקש³²¹ ברכה לשירות.

ותניא אידך:

"מה תברכו את בני ישראל" - בשם המפורש.

אתה אומר בשם המפורש, או אינו אלא בכינוי?

תלמוד לומר: "ושמו את שמי"³²² (במדבר ו, כז) - שמי המיוחד לי? יכול אף בגבולין בן?

נאמר כאן: "ושמו את שמי",

ונאמר להלן: "לשום את שמו שם"³²³ (דברים יב, ה),

מה להלן: - בית הבחירה,

אף כאן - בבית הבחירה.

רבי יאשיה אומר:

אינו צריך,

הרי הוא אומר: "בכל המקום אשר אומר את שמי אבוא אליך"³²⁴ (שמות כ, כא),

בכל מקום סלקא דעתך?

אלא מקרא זה מסורס הוא:

בכל מקום אשר אבוא אליך וברכתיו שם אזכיר את שמי.

והיכו "אבוא אליך וברכתיו"?

בבית הבחירה,

"שם אומר את שמי בבית הבחירה".

תניא אידך:

"מה תברכו את בני ישראל",

אין לי אלא בני ישראל,

גרים נשים ועבדים משוחררים מניו?

תלמוד לומר: "אמור להם" (במדבר ו, כג) - לבולהו.

תניא אידך:

"מה תברכו" - פנים כנגד פנים.

אתה אומר: "פנים כנגד פנים", או אינו אלא פנים כנגד עורף?

תלמוד לומר: "אמור להם" - נאדם האומר לחבירו.

תניא אידך:

"מה תברכו" - בקול רם.

או אינו אלא בלחש?

תלמוד לומר: "אמור להם" - נאדם שאומר לחבירו.

³²¹ בעת ההוא הבדיל ה את שבט הלוי לשאת את ארון ברית ה' לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו עד היום הזה (דברים

³²² ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם

³²³ מי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מקל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדדשו ובאת שמה

³²⁴ מוזבא אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עלתיך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך בכל המקום אשר אומר את שמי אבוא אליך וברכתיו

26. לח, א-ב

[”דבר אל אהרן ואל בניו לאמור פה תברכו את בני ישראל אמור להם” (במדבר ו, כג)].

כ”י

לשנים קורא כהנים. כשיש שם שני כהנים לברך שליח צבור כשגמר ברכת הודאה קורא אותן כהנים והן הופכין פניהן שהיו הפוכין לצד התיבה להתפלל דהא אמרינן לקמן יהי רצון מלפניך שתהא ברכה זו כו':

אמור להם. מקרא דלהם נפקא לן ששליח צבור מזהיר אותן לברך:

כהן קורא כהנים. אם שליח צבור כהן הוא קורא ומזהיר את חבריו העומדים לפניו להחזיר פניהם ולברך את ישראל ואם ישראל הוא אינו קורא כהנים: **משלהם תהא.** אזהרה זו הכהנים יזהירו:

אמר אביי:

נקטינן, לשנים קורא: 'כהנים', ולאחד אינו קורא 'כהן', שנאמר: "אמור להם" - לשנים.

ואמר רב חסדא:

נקטינן: כהן קורא: 'כהנים', ואין ישראל קורא: 'כהנים', לח, ב שנאמר: "אמור להם" - אמירה^א משלהם תהא,

והילכתא פותיה דאביי, ולית הילכתא פותיה דרב חסדא.

27. לח,ב

(סימן: מתאו"ה לברכ"ה דוכ"ן בעבוד"ה כו"ס מכי"ר ונה"ה בעגל"ה).

אמר רבי יהושע בן לוי:

מנין שהקדוש ברוך הוא מתאנה לברכת כהנים?

שנאמר: "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם" (במדבר ו, כז).

ואמר רבי יהושע בן לוי:

כל כהן שמברך - מתברך,

ושאינו מברך - אין מתברך,

שנאמר: "ואברכה מברכה"³²⁵ (בראשית יב, ג).

ואמר רבי יהושע בן לוי:

כל כהן שאינו עולה לדוכן - עובר בשלשה עשה:

"כה תברכו" (במדבר ו, כג),

"אמור להם" (במדבר ו, כג),

"ושמו את שמי" (במדבר ו, כז).

רב אמר:

חוששין שמא בן גרושה או בן חלוצה הוא.

ולא פליגי,

הא - דסליק לפרקים.

הא - דלא סליק לפרקים.

ואמר רבי יהושע בן לוי:

כל כהן שאינו עולה בעבודה - שוב אינו עולה,

שנאמר: "וישא אהרן את ידו אל העם ויברכם וירד מעשת החטאת והעלה והשלמים" (ויקרא ט, כב),

מה להלן - בעבודה,

אף כאן - בעבודה.

איני?!

והא רבי אמר ורבי אסי סלקי!

רבי אמר ורבי אסי מעיקרא הוה עקרי כרעייהו,

ממטא לא הוה מטו התם.

וכדתני רבי אושעיא:

"לא שנו, אלא שלא עקר את רגליו,

אבל עקר את רגליו - עולה".

ותנן נמי:

"אם הבטחתו שנושא את נפיו וחוזר לתפלתו - רשאי" (ברכות לד.).

והוינן בה:

הא לא עקר, אלא דנד פורתא - הקא נמי דעקר פורתא.

ואמר רבי יהושע בן לוי:

אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין,

שנאמר: "טוב עין הוא יברך מי נתן מלחמו לדל" (משלי כב, ט),

אל תיקרי "יברך" אלא "ברך".

ואמר רבי יהושע בן לוי:

מנין שאפילו עופות מכירין בצרי העין?

רס"ו

ושמו את שמי. תלה הכתוב הדבר בהן להיות ברכה זו שימת שמו על עמו ולא עשאה צורך ישראל אלא צורך מקום:

ואברכה מברכך. דאילו ואני אברכם אישראל קאי כר"ע דאמר באלו טריפות (חולין דף מט.) למדנו ברכה לישראל מפי כהנים מפי הגבורה לא למדנו כשהוא אומר ואני אברכם הוי אומר הכהנים מברכים את ישראל והקב"ה מסכים על ידם:

לפרקים. בחגים ובמועדים:

שאינו עולה בעבודה. קודם שייסיים שליח צבור רצה צריך לעלות על הדוכן:

וירד מעשות. אלמא בעוד עבודה בידו בירך ואח"כ וירד מעשות אלמא השתא הוא דגמר:

מעיקרא הוה עקרי כרעייהו. ממקומן בעבודה אבל רחוק היה מקומן מן הדוכן ולא מטו עד דגמרה ברכת העבודה:

ותנן נמי. בברכות אם הבטחתו כו' רישא הכי איתא העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו שלא תיטרף דעתו בשובו לתפלתו ולא ידע להתחיל מיד בשים שלום ואם הבטחתו שהוא מלומד בדבר ולא תטרף דעתו נושא את כפיו וחוזר לתפלתו:

רשאי. לישא את כפיו: והא לא עלה בעבודה אלא דעקר פורתא וש"מ סגי בהכי שעוקר מעט רגליו לילך לצד הדוכן בעבודה:

לברך. בהמ"ז: לטוב עין. שונאי בצע וגומלי חסד בממונן:

³²⁵ ואברכה מברכה ומקלף אור ונברכו בה כל משפחת האדמה

שְׁנָאֵמַר: "כִּי חָנַם מְזוּרָה הִרְשִׁית בְּעֵינַי כָּל בַּעַל כְּנָף" (משלי א, יז).

ר"י

מכירין בצרי עין. ואין אוכלים משלהם:

כי חנם מזורה הרשת. לעיל מיניה משתעי בצרי עין נארבה לדם וגוי' כל הון יקר נמצא וגוי' כי חנם מזורה הרשת לשון יזורה על נוהו גפרית כך דרכם של ציידים לזרות חטים ושעורים ברשתם כדי שיבואו העופות לאכול ואלו צרי העין חנם מאבדין מזונות שזורין ברשתם בעיני כל בעל כנף שאף הן מכירין בהן ואין נהנין ממזונותיהן:

כי כמו שער בנפשו. שער זה על כרחנו לשון פעל הוא ונקודתו מוכחת עליו שחציו קמץ וחציו פתח וטעמו למטה כאילו זה האוכל מירר והשעיר בנפשו של צר עין וכך הוא לשון כתאנים השוערים (ירמיה כט) ומנחם בן סרוק פירשו לשון שיעור תמיד הוא משער כמה יאכל זה ועד מתי:

ופטרנוהו בלא מזונות. כלומר למזונות הוצרך ולא היה לו וראה אחד נושא מזונות ובא לחוטפם ממנו לאונס רעבון ועמד זה עליו והרגו:
בלא לוייה. חבורה שילך עמהם:

ואמר רבי יהושע בן לוי:

כל הנהנה מצרי העין עובר בלאו,

שְׁנָאֵמַר: "אל תלחם את לחם רע עין..."

כי כמו שער בנפשו כן הוא אכול ושתה יאמר לך" ³²⁶ (משלי כג, ו-ז).

רב נחמן בר יצחק אמר:

עובר בשני לאוין,

"אל תלחם",

"ואל תתאו".

ואמר רבי יהושע בן לוי:

אין עגלה ערופה באה אלא בשביל צרי העין,

שְׁנָאֵמַר: "וענו ואמרנו ידינו לא שפכו את הדם הזה" ³²⁷ (דברים כא, ז).

וכי על לבנו עלתה שזקני בית דין שופכי דמים הם?

אלא, לא בא לידנו ופטרנוהו, ולא ראינוהו והנחנוהו.

"לא בא לידנו ופטרנוהו" בלא מזונות,

"לא ראינוהו והנחנוהו" בלא לוייה.

³²⁶ ו אל תלחם את לחם רע עין ואל (תתאו) תתאו למטעמתיו. ז כי כמו שער בנפשו כן הוא אכל ושתה יאמר לך ולבו כל עמך

³²⁷ וענו ואמרנו ידינו לא (שפכה) שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו

28. לח, ב

רס"י

שבשדות. דאניסי במלאכתן ואין יכולין לבא:
דלא אניסי. העומדין בבהכ"ני אחורי הכהנים לא אניסי אלא שאין הברכה חשובה עליהם לעקור רגליהם ולבא לפני הכהנים להיות מתברכים פנים כנגד פנים כדת הלכך אינם בכלל ברכה כדאמרי"י כה תברכו פנים כנגד פנים:
מבירתא דשחורי. לשון בירה. שחורי מקום:
אישתייר בי עשרה. מקצתן עולין לדוכן והעשרה עונין אמן לא אישתייר בי עשרה לא חשיב לברכה לחודייהו הילכך כולן עולין ומברכין לאחיהם שבשדות:

אמר אדא אמר רבי שמלאי:
 בית הנסות שכולה פהנים - כולן עולין לדוכן.

למי מברכין?

אמר רבי זירא:
 לאחיהם שבשדות.

איני?

והתני אבא בריה דרב מנמיין בר חייא:
 "עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה!"

לא קשיא:

הא - דאניסי,

הא - דלא אניסי.

והתני רב שימי מבירתא דשיחורי:

"בית הנסות שכולה כהנים - מקצתן עולין, ומקצתן עונין אמן!"

לא קשיא:

הא - דאישתייר בי עשרה,

הא - דלא אשתייר בי עשרה.

29. לח, ב - לט, א

רש"י

אריכי באפי גוצי לא מפסקי.
 בין כהנים מהיות בכלל ברכה
 דאם כן אין לדבר סוף :
 והזה לאחרינו. ואף שם היו כלים
 הצריכין הזאה:
 הזאתו פסולה. דבעינן כוונה
 לטהרה כדכתיב (במדבר יט)
 והזה הטהור על הטמא שיהא
 מתכוין לו :
 על הצדדין שבפניו. צדדין שיש
 ממנו ולהלן ולא צדדין שישנו
 ממנו ולאחור והכי נמי העומדין
 בצדדין של כהן הימנו ולהלן
 בכלל ברכה הן דכלפניו דמי
 אבל של אחר הימנו אעי"פ שאינן
 אחריהן ממש כלאחרינו דמי :

גופא:

תנא אבא פריה דרב מנימין בר חייא:
 "עם שאחורי כהנים - אינן בכלל ברכה".

פשיטא:

אריכי באפי גוצי - לא מפסקי.
 תיבה - לא מפסקא.

מחיצה - מאי?

תא שמע:

דאמר רבי יהושע בן לוי:
 אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים.

איבעיא להו:

צדדין מהו?

אמר אבא מר בר רב אשי:

תא שמע:

דתנן:

לט, א "נתבונן להזות לפניו והזה לאחרינו,

לאחרינו והזה לפניו - הזאתו פסולה.

לפניו והזה על צדדין שבפניו - הזאתו נשרה" (פרה יב, ב).

30. לט, א

רש"י

ובפתחו. וכשהתחיל ובעזרא
 כתיב:
 עמדו שתקו:
 שלא נטל ידיו. לפני עלותו
 לדוכן:

אמר רבא בר רב הונא:
 כיון שנפתח ספר תורה - אסור לספר אפילו בדבר הלכה,
 שנאמר: "וכפתחו עמדו כל העם"³²⁸ (נחמיה ח, ה),
 ואין עמידה - אלא שתיקה,
 שנאמר: "והוחלתי כי לא ידברו מי עמדו לא ענו עוד" (איוב לב, טז).

רבי זירא אמר רב חסדא:
 מהכא: "ואזני כל העם אל ספר התורה" (נחמיה ח, ג).

ואמר רבי יהושע בן לוי:
 כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו,
 שנאמר: "שאו ידיכם קדש וברכו את ה'" (תהלים קלד, ב).

³²⁸ ויפתח עזרא הספר לעיני כל העם כי מעל כל העם היה וכפתחו עמדו כל העם

31. לט, א-ב

רפ"י

במה הארכת ימים. איזה זכות בידך שהארכת ימים:
קפנדריא. לקצר דרכו דרך בהכ"נ ליכנס בפתח זה ולצאת כנגדו ולשון קפנדריא מפרש בברכות (דף סב.): אדמקיפנא אדרי איעול בהא עד שאני מקיף סביב השורות הללו אכנס בזה ואקצר דרכי ודרי שורות בתים:
ולא פסעתי על ראשי עם קודש. שהיו יושבים התלמידין בבית המדרש על גבי קרקע והמהלך ביניהם כשהן יושבין ונכנס לישב במקומו מרחיב פסיעותיו בעל כרחו והוא לשון מפסע ונראה כמפסע על ראשיהם לפיכך צריך להקדים או ישב לו מבחוץ:
ולא נשאתי כפי לברך. שכהן היה:
בלא ברכה. ברכה דמפרש ואזיל מאי מברך:
וכי עקר כרעיה. בעבודה למיסק והוא מחזיר פניו כלפי תיבה מאי אמר:
וכי מהדר אפיה מציבורא. כשגומר ברכותיו מחזיר פניו לצד התיבה עד שיגמור שליח צבור המברך את עמו ישראל בשלום:
מה שהבטחתנו. שתסכים על ידינו כדכתיב ואני אברכם (במדבר ו):

"שאלו תלמידיו את רבי אלעזר בן שמוע:

במה הארכת ימים?

אמר להן: מימי לא עשיתי בית הנסות קפנדריא, ולא פסעתי על ראשי עם קודש, ולא נשאתי כפי בלא ברכה."

מאי 'מברך'?

אמר רבי יודא אמר רב חסדא:

"אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה."

כי עקר כרעיה - מאי אמר?

"יהי רצון מלפניך ה' א-להינו שתתא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל, לא יהא בה מכשול ועון."

וכי מהדר אפיה מציבורא מאי אמר?

אדבריה רב חסדא לרב עוקבא, ודרש:

לטב, 'רבוננו של עולם! עשינו מה שגזרת עלינו, עשה עמנו ^מה שהבטחתנו.

"השקיפה ממעון קדשך מן השמים [וברך את עמך את ישראל,

ואת האדמה אשר נתת לנו,

פאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש] (דברים כו, טו).

32. לט, ב

רס"י

לכוף קשרי אצבעותיהם.
 שפושטין אצבעותיהם
 כשמברכין ולאחר שגמרו סוגרין
 אגרוף שלהם כשאר בני אדם
 קשרי אצבע הם החליות
 שכופפין ופושטין בהם:
אין הקורא. שליח צבור שקורא
 כהנים שיחזירו פניהם לברך:
אמן. של ברכת הודאה:
דיבור. כהנים:
לעקור רגליהם. מן הדוכן אלא
 עומדין כפופין לפני התיבה. יש
 ללמוד מכאן סדר נשיאות כפים
 כך הוא עוקר רגליו בעבודה
 ממקומו ובא לפני התיבה
 ומתפלל יהי רצון שתהא ברכה
 כו' כדלעיל ומאריך בה עד
 שתכלה אמן של הודאה מפי
 צבור ושליח צבור קורא כהנים
 אם שנים הם ואם יחיד הוא
 אינו קורא והוא מחזיר פניו
 מאיליו כדאביי דאמר לעיל (דף
 לח.) לאי אין קורא כהנים
 וכשכלה דיבור מפי קורא מברך
 אשר קדשנו כו' ואח"כ מתחילין
 בברכה וכשכלה אמן אחרון מפי
 צבור הן מחזירין פניהם וכופפין
 קשריהם אם רוצים ושליח
 צבור מתחיל שים שלום
 והכהנים מתפללין רבשי"ע עשינו
 מה שגזרת עלינו כו' ומאריכין
 בה עד שתכלה ברכה מפי שליח
 צבור ועוקרין רגליהם והולכין
 להם:

אמר רב חסדא:

אין הכהנים רשאים לכוף קישרי אצבעותיהן עד שיחזרו פניהם מן הצבור.

אמר רבי זירא אמר רב חסדא:

אין הקורא רשאי לקרות: "כהנים", עד שיכלה "אמן" מפי הצבור.

ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה, עד שיכלה דיבור מפי הקורא.

ואין הצבור רשאים לענות: "אמן", עד שתכלה ברכה מפי הכהנים,

ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה "אמן" מפי הצבור.

ואמר רבי זירא אמר רב חסדא:

אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם מן הצבור עד שיתחיל שליח צבור ב"שים שלום".

ואינן רשאים לעקור רגליהם ולילך עד שיגמור שליח צבור "שים שלום".

33. לט, ב

רש"י

עד שיכלה אמן. של ברכת התורה וכל הני משום דתרי קלי לא משתמע:

עד שתגלל ס"ת. במטפחותיו כדי שלא יהו הגוללים טרודים מלשמוע הפטרה מפי המפטיר:

להפשיט את התיבה בצבור. כל זמן שהצבור בבהכ"מ שהיה דרכם להביא ס"ת מבית אחר שמשתמר בו לבית הכנסת ופורסין בגדים נאים סביב התיבה ומניחין אותה בתוכה וכשיוצאין משם ונוטלין ס"ת להוליכו לבית המשתמר בו לא יפשיטו הבגדים מן התיבה בפני הצבור שטורח צבור לעכב שם עם ס"ת אלא מוליך ס"ת לביתו ומניחו והעם יוצאים אחריו ואח"כ הוא בא ומפשיט את התיבה:

איכא פיתחא אחרינא. משנטל ס"ת לצאת דרך פתחו הרוצה לצאת בפתח אחר יוצא ואפי" לא יצא ס"ת ליכא פיתחא אחרינא נכון שיצא ס"ת תחילה ולא יצא האדם בפתח לפני ס"ת:

בר אהינא אסברה לי. חכם ששמו בר אהינא אסברה לי הביני טעמו של דבר:

ואמר רבי זירא אמר רב חסדא:

אין הצבור רשאים לענות: "אמן", עד שתכלה ברכה מפי הקורא.

ואין הקורא רשאי לקרות בתורה, עד שיכלה "אמן" מפי הצבור.

ואין המתרגם רשאי להתחיל בתרגום, עד שיכלה פסוק מפי הקורא.

ואין הקורא רשאי להתחיל בפסוק אחר, עד שיכלה תרגום מפי המתרגם.

ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי:

המפטיר בנביא, צריך שיקרא בתורה תחילה.

ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי:

אין המפטיר רשאי להפטיר בנביא עד שיגלל ספר תורה.

ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי:

אין שליח צבור רשאי להפשיט את התיבה, בצבור, מפני כבוד צבור.

ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי:

אין הצבור רשאים לצאת עד שינטל ספר תורה ויניח במקומו.

ושמואל אמר:

עד שיצא.

ולא פליגי:

הא - דאיכא פיתחא אחרינא.

הא - דליכא פיתחא אחרינא.

אמר רבא:

בר אהינא אסברה לי: "אחרי ה' אלהיכם תלכו"³²⁹ (דברים יג, ה).

34. לט, ב - מ, א

כ"י

העם מה הם אומרים. שיראו מסבירי פנים ומודים לפניו על ברכותיו להראות שהן נוחות להן:

ברכו ה' מלאכיו ברכו ה' כל צבאו ברכו ה' כל מעשיו. שלש מקראות הן כנגד ג' ברכות:

במוספי דשבתא. שהוא נשיאת כפים חדש שאינו בחול צריך לחדש את דברי העם:

ברוך ה' מציון. אינו באותו מזמור והיינו דקא פריך ונימא יברכך ה' מציון דכתיב בההוא עניינא:

במנחתא דתעניתא. שנושאין בו כפים מה שאין כן בשאר מנחות משום שכרות כדאמרין במסכת תענית ב"ב בתרא (דף כו):

בהזכרת השם. כשהכהנים מזכירין את השם:

פסוקא לקבל פסוקא. שהכהנים אומרים פסוק ראשון והם אומרים אחד מאלו ובשני היו אומרים את השני ובשלישי את השלישי וכן במוסף וכן במנחה שהרי כולן שלשה שלשה הם:

בזמן שהכהנים מברכים את העם, מה הן אומרים?

אמר רבי יודא אמר רב חסדא:

"ברכו ה' מלאכיו גברי כח" [עשי דברו לשמע בקול דברו] (תהלים קג, כ).

"ברכו ה' כל צבאיו משדתיו עשי רצונו" (תהלים קג, כא).

"ברכו ה' כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו ברכי נפשי את ה'" (תהלים קג, כב).

במוספי דשבתא, מה הן אומרים?

אמר רבי אסי:

"שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' [העמדים בבית יהוה בלילות]" (תהלים קלד, א).

"שאו ידכם קדש וברכו את ה'" (תהלים קלד, ב).

"ברוך ה' מציון שכן ירושלם הללויה" (תהלים קלה, כא).

וְלִימָא נְמִי: "וְבִרְכָה ה' מִצִּיּוֹן" (תהלים קלד, ג) דְּכִתִּיב בְּהִוּוּא עֲנִינָא!

אמר יהודה פריה דרבי שמעון בן פזי:

מתוך שהתחיל בברכותיו של הקדוש ברוך הוא מסיים בברכותיו של הקדוש ברוך הוא.

במנחתא דתעניתא, מאי אָמְרִי?

אמר רב אחא בר יעקב:

"אם עונינו ענו בנו ה' עשה למען שמך" [כי רבו משובתינו לך חטאנו] (ירמיה יד, ז).

"מקוה ישדאל מושיעו בעת צרה למה תהיה נגר בארץ" [יכארח נטה ללון] (ירמיה יד, ח).

"למה תהיה כאיש נדהם נגבור לא יוכל להושיע" [ואתה בקרבנו יהוה ושמך עלינו נקרא אל תנחנו] (ירמיה יד, ט).

מ, א בנעילה דיומא דכיפורי, מאי אָמְרִי?

אמר מר זוטרא ואמרי לה במתניתא:

"הנה מי כן יברך גבר ירא ה'" (תהלים קכח, ד).

"וְבִרְכָה ה' מִצִּיּוֹן וְרָאָה בְּטוֹב יְרוּשָׁלַם כָּל יְמֵי חַיֵּיךְ" (תהלים קכח, ה).

"וְרָאָה בְּנִים לְבָנֶיךָ שְׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל" (תהלים קכח, ו).

היכן אומרין?

רב יוסף אמר:

בין כל ברכה וברכה.

ורב ששת אמר:

בהזכרת השם.

פליגי בה רב מרי ורב זביד:

חד אמר: פסוקא לקבל פסוקא.

וחד אמר: אכל פסוקא אמר להו לכולהו.

35. מ, א

רפ"י

אינו אלא טועה. שלא נתקנו
לומר אלא לכבוד שם המיוחד
הנזכר במקדש:
ואינו מסביר פנים. להראות
שברכת רבו חשובה לו ועריבה
עליו ותגמל לרבו עליו בכך:

["בזמן שהכהנים מברכים את העם, מה הן אומרים? ..."].

אמר רבי חייא בר אבא:
כל האומר ברגבולין אינו אלא טועה.

אמר רבי חנינא בר פפא:
תדע דבמקדש נמי לא מיבעי למימרינהו,
כלום יש לה עבד שמברכין אותו ואינו מאזין?!

אמר רבי אחא בר חנינא:
תדע דבגבולין נמי מיבעי למימרינהו,
כלום יש עבד שמברכין אותו ואין מסביר פנים?!

אמר רבי אבהו:
מריש הוה אמינא להו,
כיון דחזינא ליה לרבי אבא דמן עכו דלא אמר להו, אנא נמי לא אמינא להו.

.36 מ, א

רפ"י

אמוריה. המתרגם לרבים מה שהוא לוחש לו בשעת הדרשה: **לא צריך לדידך.** חכם הוא כמו בעליך:

יקרא דמלכותא. שהרי רבי אבהו נשוא פנים בבית המלך כדאמרין בחגיגה (דף יד.) נשוא פנים כגון ר' אבהו בי קיסר ובסנהדרין (דף יד.) אמר דהו נפקי אמהתא דבי קיסר לאפיה ומשרין קמיה רבה דעמיה מדברנא לאומתיה:

ותו רבנן אימנו עליה. ועוד זו מענוותנותו: **דנפשי עליה חובות.** שהיה צריך ללוות:

אמר ר' אבהו אית לן רבה. חכם גדול וראוי לישב בראש יותר ממני כדי שיושיבוהו בראש ונותנין לו מנות ומעשירין אותו כדי שיהא חשוב וישמעו דבריו כדתניא והכהן הגדול מאחיו גדלוהו משל אחיו (וימא דף יח.): ה"ג רבי אבהו דרש באגדתא:

שמעתתא. הלכות דינין ואיסור וטהרות: **סידקית.** כלי מלאכות נשים ועניים כגון פלכים מחטין וצינורות:

לא על מוכר סידקית. בתמיה מתוך שדמיהם קלים יש להם קונים הרבה ולהפיס דעתו הוא אומר. על שאנו מודים לך. על שנתת בלבנו להיות (מודים לך) דבוקים בך ומודים לך:

ואמר רבי אבהו:

מריש הוה אמינא עינותנא אנא,

כיון דחזינא ליה לרבי אבא דמן עכו דאמר איהו חד טעמא, ואמר אמוריה חד טעמא, ולא קפיד, אמינא: לאו עינותנא אנא.

ומאי עינותנותיה דרבי אבהו?

דאמרה לה דביתהו דאמוריה דרבי אבהו לדביתהו דרבי אבהו:

הא דידין לא צריך ליה לדידה, והאי דגחין וזקיה עליה יקרא בעלמא הוא דעביד ליה. אזלא דביתהו ואמרה ליה לרבי אבהו.

אמר לה: ומאי נפקא ליה מינה? מיני ומיניה יתקלס עלאה.

ותו,

רבי אבהו אימנו רבנן עליה לממניה ברישא,

כיון דחזיה לרבי אבא דמן עכו דנפשי ליה בעלי חובות,

אמר להו: איכא רבה!

רבי אבהו ורבי חייא בר אבא איקלעו לההוא אתרא,

רבי אבהו דרש באגדתא,

רבי חייא בר אבא דרש בשמעטא.

שבקוה כולי עלמא לרבי חייא בר אבא, ואזול לגביה דרבי אבהו.

חלש דעתיה.

אמר ליה: אמשול לך משל למה הדבר דומה:

לשני בני אדם, אחד מוכר אבנים טובות, ואחד מוכר מיני סידקית,

על מי קופצין, לא על זה שמוכר מיני סידקית!?

כל יומא הוה מלוה רבי חייא בר אבא לרבי אבהו עד אושפיזיה, משום יקרא דבי קיסר.

ההוא יומא אלויה רבי אבהו לרבי חייא בר אבא עד אושפיזיה,

ואפילו הכי לא איתותב דעתיה מיניה.

37. מ, א

רש"י

רבי סימאי מוסיף הוא וכן
כולם מוסיפין הן על
הראשונים:

בזמן שישליח צבור אומר: 'מודים', העם מה הם אומרים?

אמר רב:

"מודים אנחנו לך ה' אלהינו על שאנו מודים לך".

ושמואל אומר:

"אלהי כל בשר, על שאנו מודים לך".

רבי סימאי אומר:

"יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך".

נהרדעי אמרי משמיה דרבי סימאי:

"ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייתנו וקיימתנו, על שאנו מודים לך".

רב אחא בר יעקב מסיים בה הכי:

"כן תחיינו ותחננו, ותקבצנו, ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך,
לשמור חוקיך ולעשות רצונך בלבב שלם, על שאנו מודים לך".

אמר רב פפא:

הילךך נימרינהו לכולהו.

38. מ, א

רפ"י

שמעוני אחי ועמי. מזהירם היה להתנדב לבדק הבית לבנין המקדש:
אם אתם שומעים לי. להיות שלימים למקום אחיי וחבריי אתם אלמא המלך אימת צבור עליו אם כשרים הם:
עמי אתם. כבושים תחתי:
לאו משום אימתא דציבורא. מפני שמסתלקין בגדיו העשוין למדתו בהגבהת ידיו ונראין סנדליו לצבור והן אין ראויין לראות מפני טיט שעליהן:
דילמא מפסקא רצועה. וגנאי הוא לעצמו ומתלוצצים עליו כשסנדלו מותרת ויתיב למקטריה וחביריו מברכין ואתי למימר אינו ראוי לנשיאות כפיים והלך וישב לו:

אמר רבי יצחק:
 לעולם תהא אימת צבור עליה,
 שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי שכינה.

רב נחמן אמר:
 מהכא: **"ויקם דוד המלך על רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי"** (דברי הימים א כח, ב).

אם "אחי" למה "עמי",
 ואם "עמי" למה "אחי"?

אמר רבי אלעזר:
 אמר להם דוד לישראל: אם אתם שומעין לי - אחי אתם,
 ואם לאו - עמי אתם, ואני רודה אתכם במקל.

רבנן אמרי מהכא:
 דאין הכהנים רשאין לעלות בסנדליהן לדוכן.
"וזהו אחת מתשע תקנות שהתקין רבו יוחנן בן זבאי".
 מאי טעמא? לאו משום כבוד צבור.

אמר רב אשי: לא,
 התם - שפא נפסקה לו רצועה בסנדלו והדר אזיל למיקטריה,
 ואמרי: בן גרושה או בן חלוצה הוא.

39. מ, א-ב

רס"י

וכל כך למה. שבמקדש אומר את שלשתן ברכה אחת: שאין עונין אמן במקדש. ואין כאן במה להפסיק: קומו וברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם. בספר עזרא כתיב שכל ברכה שהיו מברכין במקדש כך היו מברכין ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם למגן אברהם וכן למחיה המתים: ויברכו שם כבודך. ושאר העם יענו בשכמליו שהעם עונין להלל ולהודות:

[ברכת בהנים ביצד?

במדינה - אומר אותה שלש ברכות],
ובמקדש ברכה אחת".

מ,ב וְכַל כֵּן לְמָה?

לְפִי שְׂאִין עוֹנִין "אָמֵן" בְּמִקְדָּשׁ.

תנו רבנן:

"מניין שאין עונין 'אמן' במקדש?

שנאמר: "קומו וברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם"³³⁰ (נחמיה ט, ה).

ומנין שעל כל ברכה וברכה תהלה?

שנאמר: "ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה" (נחמיה ט, ה) -
על כל ברכה וברכה תן לו תהלה".

³³⁰ ויאמרו הלויים ישוע וקדמיאל בני השבניה שרביה הודיה שבניה פתחיה קומו וברכו את ה' א-להיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה

40. מ, ב - מא, א

רס"י

משנה

בְּרֻכּוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל, בִּיצֵד?
 חֲזוֹן הַפְּנִסֶת נוֹטֵל סֶפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ לוֹ לְרֹאשׁ הַפְּנִסֶת,
 וְרֹאשׁ הַפְּנִסֶת נוֹתְנָהּ לְסֹגֵן,
 וְהַסֹּגֵן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל,
 וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמִקְבֵּל, וְקוֹרֵא: "אַחֲרֵי מוֹת" (ויקרא טז, א-לד),
 וְ"אַךְ בְּעֵשׂוֹר" (ויקרא כג, כו-לב).

וְגוֹלֵל אֶת הַתּוֹרָה וּמִנִּיחָהּ בְּחִיקוֹ,
 וְאוֹמֵר: יִתֵּר מִמָּה שֶׁקְּרִיתִי לְפָנֶיכֶם, כְּתוּב כָּאן.
 "וּבְעֵשׂוֹר" (במדבר כט, ז-יא) שֶׁבַחְוַמֵּשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא עַל פִּה.
 וּמְבַרֵךְ עֲלֶיהָ שְׁמֹנֶה בְּרֻכּוֹת:

- עַל הַתּוֹרָה,
- וְעַל הָעֲבוּדָה,
- וְעַל הַהוֹדְיָה,
- וְעַל מַחִילַת הָעוֹן,
- וְעַל הַמִּקְדָּשׁ,
- וְעַל יִשְׂרָאֵל,
- וְעַל הַכֹּהֲנִים,
- וְעַל יְרוּשָׁלַיִם,
- וְהַשָּׂאֵר - תְּפִלָּה.

גמרא

שְׁמַעְתָּ מִיָּנָה:
 חוֹלְקִין כְּבוֹד לְתַלְמִיד בְּמָקוֹם הָרֵב.

אָמַר אֲבִי:
 כוֹלָה מְשוּם כְּבוֹדוֹ דְּכֹהֵן גָּדוֹל הוּא.

"וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמִקְבֵּל וְקוֹרֵא: "אַחֲרֵי מוֹת" (ויקרא טז, א-לד)
 וְ"אַךְ בְּעֵשׂוֹר" (ויקרא כג, כו-לב).

וְגוֹלֵל אֶת הַתּוֹרָה וּמִנִּיחָהּ בְּחִיקוֹ,
 וְאוֹמֵר: יִתֵּר מִמָּה שֶׁקְּרִיתִי לְפָנֶיכֶם, כְּתוּב כָּאן.]

"עומד" - מכלל דיושב הוא!?

וְהָאָמַר מֵר: "אֵין יְשִׁיבָה בְּעִזְרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד בְּלִבָּד,
 שְׁנֵאמַר: "וַיָּבֵא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לְפָנֵי ה',
 וַיֹּאמֶר: מִי אֲנִי [א-דנִי ה' וְמִי בֵּיתִי מִי הַבֵּיתָאנִי עַד הַלֵּם] (שמואל ב ז, יח)!"

כְּדָאֻמַּר רַב חֲסִדָּא:
 בְּעִזְרַת נְשִׁים,
 הִכָּא נְמִי בְּעִזְרַת נְשִׁים.

מִיִּתְיָבִי:
 "וְהֵיכֵן קוֹרִין בּוֹ?"

בְּעִזְרָה.
 רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר:
 בְּהַר הַבַּיִת,

מא, א שְׁנֵאמַר: ^ וְיִקְרָא בּוֹ לְפָנֵי הַרְחוּב אֲשֶׁר לְפָנֵי שַׁעַר הַמַּיִם" (נחמיה ח, ג).

אָמַר רַב חֲסִדָּא:
 בְּעִזְרַת נְשִׁים.

מתני'
 בְּרֻכּוֹת כ"ג. ביום הכפורים לאחר שכלתה
 עבודת היום קורא בתורה כדמפרש ואזיל
 ומברך. שמנה ברכות כדבעינן למימר
 לקמן:

חזן הכנסת. שמש הכנסת שטורח עיסקי
 הכנסת עליו להכניס ולהוציא ולהפשיט
 את התיבה ולהכין הכל:

ראש הכנסת. על פיו נחתכין דברי הכנסת
 מי יפטיר בבניא מי יפרוס על שמע מי ירד
 לפני התיבה:

סגן. המוכן תחת כ"ג שאם יארע בו פסול
 ישמש תחתיו: וקורא אחרי מות שהוא
 סדר יום הכפורים ופרשה ראשונה לחודה
 קאמר:

ואך בעשור. פרשת שור או כשב הסמוכה
 היא לאחרי מות ויכול לגלול סיית לשם
 בעוד שהתורגמן מתרגם מקרא אחרון של
 פרשת אחרי מות ואין כאן שהות כדי
 שיפסיק מתרגם ואין כאן גנאי לצבור
 וגולל את התורה ואעי"פ שעדיין יקרא
 בעשור של חומש הפקודים על פה יקרא
 אותה ולא יגלל סיית לשם מפני שהוא
 רחוק ויש שהות שיפסיק מתרגם וישתוק
 לפנייהם ואין מתחיל בפסוק אחר ואיכא
 גנאי:

ואומר יתר ממה שקריתי לפניכם כתוב
 כאן. אעי"פ שאני עתיד לקרות עוד פרשה
 שלישית אל תדמו לאמר שחסירה היא מן
 הספר הזה ולכך אני גוללו דיותר ממה
 שקריתי לפניכם בענין היום כתוב בו
 ובגמרא בעי כל כך למה ומשנינן שלא
 להוציא לעז על ספר תורה:

על התורה. ברכה של אחריה ועל העבודה
 רצה ועל ההודאה מודים לפי שנגמרה
 העבודה ואין עבודה בלא הודאה כדאמרי
 במסכת מגילה (דף יח.) זובח תודה
 יכבדנני אחר זביחה הודאה:

ועל מחילת העון. אתה בחרתנו שחותם
 מלך מוחל וסולח לעוונותינו ולעונות עמו
 וגו':

ועל המקדש. מתפלל על המקדש וחותם
 בברוך אשר בחר במקדש:

ועל ישראל. מתפלל על ישראל וחותם
 ברוך הבוחר בעמו ישראל וכן על ירושלים
 ובמסכת סוטה ירושלמית מפרש לה:
 ועל שאר התפלה. בגמרא מפרש לה:

גמ'

שמע מינה. מדקתני חזן הכנסת נוטל
 ספר תורה ונותנו לראש הכנסת כו' ואין
 חזן הכנסת נותנה לכ"ג אלא מכבד את
 ראש הכנסת בפני הסגן ובפני כהן גדול
 וראש הכנסת מכבד הסגן בפני כ"ג ש"מ
 חולקין כבוד לתלמיד תלמיד קטן חולק
 כבוד לתלמיד גדול ממנו ואעי"פ שהרב שם
 ואין גנאי לרב וסתמא כמ"ד חולקין
 דפלוגתא היא ביש נוחלין גבי בנות צלפחד
 (בי"ב קיט:):

כולה משום כבודו דכ"ג. ולעולם אין
 חולקין והכא כולה משום יקרא דכ"ג הוא
 שמראין את מעלותיו מעלה למעלה
 ממעלה:

אין ישיבה בעזרה. דאין כבוד שמים בכך
 ואפי' מלאכי השרת אין להם שם ישיבה
 דכתיב (ישעיה ו) עומדים ממעל לו
 [קרבנת] על חד מן קאמיא (דניאל ז):

אלא למלכי בית דוד. שחלק להם המקום
 כבוד להראות שמלכותו שלימה:
 כדאמר רב חסדא. לקמן:

בעזרת נשים. היו קורין בו והיא היתה
 חול כשאר הר הבית שלא נתקדש אלא מן
 החומה ולפנים ואפילו חלל שער נקנור
 העולה מעזרת נשים לעזרת ישראל לא
 נתקדש:

ויקרא כו'. בספר עזרא כתיב קתני מיהא
 לרבנן בעזרה היו קוראים:

41. מא, א

ר"ט

מתני'

בכדי שלא יפסוק המתורגמן הוא. שפרשת שור או כשב קרובה לפרשת אחרי מות ולא גמר התורגמן לתרגם עד שזה רואה אך בעשור ומתחיל כשמפסיק זה:

ועד כמה מדלגין. בנביא:

כאן בענין אחד. מדלגין בתורה כגון מתני' דתרוייהו בעניינא דיה"כ נינהו הילכך מדלגין בכדי שלא יפסוק וברייתא דקתני דאפי' בכדי שלא יפסוק תורגמן אין מדלגין בשני עניינין שזה בענין יום הכפורים וזה בצו את אהרן או בפרשה אחרת שאין הלב שהוא נמשך אחר ענין אחד ממחר לצאת ממנו לשמוע ולהבין דברי ענין אחר הלכך תורה שהמצות תלויות בה ומשמיעין אותה לצבור ופסוק אחד שלא יבין בו הוא שוכחו ועובר עליו ואינו מקיימו ובאה חורבה על כך לכן אין מדלגין מענין לענין ואפילו אין התורגמן מפסיק אבל בנביא שפיר דמי:

והתניא. בניחותא:

ובנביא בשני עניינין. וכל שכן בענין אחד:

ובנביא של שנים עשר מדלגין. מנבואה לחברתה דכוליה חד ספרא הוא:

מסוף הספר לתחלתו. למפרע:

"וקורא אחרי מות" ו"אך בעשור".

ורמינהי:

"מדלגין בנביא, ואין מדלגין בתורה!"

אמר אביי:

לא קשיא:

כאן - בכדי שיפסוק התורגמן.

כאן - בכדי שלא יפסוק התורגמן.

והא עלה קתני:

"מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה.

ועד כמה מדלגין?

עד כדי שלא יפסוק התורגמן".

מקלל: דבתורה כלל כלל לא!

אלא אמר אביי:

לא קשיא:

כאן - בענין אחד,

כאן - בשני עניינין.

והתניא:

"מדלגין בתורה - בענין אחד,

ובנביא - בשני עניינין.

וכאן וכאן - בכדי שלא יפסוק התורגמן.

ואין מדלגין מנביא לנביא.

ובנביא של שנים עשר - מדלגין, ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו".

42. מא, א

רש"י

וכל כך למה. לו לומר להם:
 שלא להוציא לעז. שלא יאמרו
 פרשה שהוא קורא על פה אינה
 כתובה בו וספר משובש הוא:
משום פגמו. של ספר תורה
 ראשון שלא יאמרו מצא בו
 פסול:
בעניינו של יום. פרשה של
 אותה שבת לפי סדר פרשיות
 התורה:

"וגלל את התורה ומניחה בחיקו,
 [ואומר: יתר ממה שקריתי לפניכם, כתוב כאן]."

וכל כך למה?

שלא להוציא לעז על ספר תורה.

"ובעשור" שבחומש הפקודים קורא על פה."

וליקרביה לספר וליקרי!

אמר רב הונא בר יהודה אמר רב ששת:
 לפי שאין גוללין ספר תורה בצבור.

וליתי ספר תורה אחרניא וליקרי!

רב הונא בר יהודה אמר:
 משום פגמו של ראשון.

רבי שמעון בן לקיש אמר:
 לפי שאין מברכין ברכה שאינה צריכה.

ומי חיישינן לפגמא?
 והאמר רבי יצחק נפקא:
 ראש חדש טבת שחל להיות בשבת מביא שלש תורות וקורא:
 אחת - מעניינו של יום,
 ואחת - של ראש חדש,
 ואחת - בשל חנוכה!

תלתא גברי בתלתא סיפרי - ליכא פגמא,
 חד גברא בתרי סיפרי - איכא פגמא.

43. מא, א

רפ"י

ת"ר השאר תפלה. זו היא שיש ברכה אחת ובו תפלה תחנה רנה ובקשה שעמד כו':
מבאן ואילך. לאחר שגמר כהן גדול לקרוא פרשה בברכותיה כל אחד מן הצבור מביא ספר תורה מביתו לעזרה דקסבר. אין עירוב והוצאה ליום הכפורים אי נמי ירושלים דלתותיה נעולות בלילה ומערבין את כולה:
להראות חזותו. של ס"ת ונויו דאמר מר (נזיר דף ב:). זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות בס"ת נאה בציצית נאה:

"ומברך עליה שמנה ברכות:
 [על התורה,
 ועל העבודה,
 ועל ההודיה,
 ועל מחילת העון,
 ועל המקדש,
 ועל ישראל,
 ועל הכהנים,
 ועל ירושלים,
 והשאר - תפלה]."

תנו רבנן:

"מברכין על התורה בדרך שמברכין בבית כנסת,
 ועל העבודה, ועל ההודאה, ועל מחילת עון - בתיקנן.
 על המקדש בפני עצמו,
 ועל הכהנים בפני עצמו,
 על ישראל בפני עצמו,
 ועל ירושלים בפני עצמה."

"והשאר - תפלה".

תנו רבנן:

"השאר - תפלה, תחנה, רנה ובקשה שעמד ישראל צריכין ליושע".
 וחזתם ב"... שומע תפלה".
 מבאן ואילך - כל אחד ואחד מביא ספר תורה מתוך ביתו וקורא בו.
 וכל כך למה?
 כדי להראות חזותו לרבים".

44. מא, א-ב

רז"י

משנה

פְּרֻשֵׁת הַמֶּלֶךְ בִּיצֵד?
 מוֹצְאֵי יוֹם טוֹב הָרָאוּן שֶׁל חַג, בְּשִׁמְיָנִי, בְּמוֹצְאֵי שְׁבִיעִית,
 עוֹשִׂין לוֹ בֵּימָה שֶׁל עַץ בְּעֶזְרָה,
 וְהוּא יוֹשֵׁב עָלֶיהָ,
 וְשָׂאָמַד: "מִקֵּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים בְּמַעַד"³³¹ (דברים לא, י').
 חִזּוֹ הַבְּנִסְתָּ נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָה לְרֹאשׁ הַבְּנִסְתָּ,
 וְרֹאשׁ הַבְּנִסְתָּ נוֹתְנָה לְסֹגוֹ,
 וְהַסֹּגוֹ נוֹתְנָה לְכַהֵן גָּדוֹל,
 וְכַהֵן גָּדוֹל נוֹתְנָה לְמֶלֶךְ.
 וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד וּמִקְבֵּל, וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב.
 אֲגָרִיפֶס הַמֶּלֶךְ עֹמֵד וְקִבֵּל וְקָרָא עוֹמֵד, וְשִׁבְחוּהוּ חֲכָמִים.
 וּבְשִׁבְחוֹתָיָהּ ל"לא תוכל לתת עליך איש נכרי" (דברים יז, טו) זָלְגוּ עֵינָיו דְּמַעוֹת.
 אָמְרוּ לוֹ: אַל תִּתֵּירָא אֲגָרִיפֶס, אֲחִינוּ אַתָּה, אֲחִינוּ אַתָּה!
 וְקוֹרֵא מִתְחִילֵת "אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים" (דברים א, א) עַד "שְׁמַע" (דברים ו, ד),
 וְ"שְׁמַע" (דברים ו, ד-ט), וְ"וְהָיָה אִם שְׁמַע" (דברים יא, ג-כא),
 וְ"עֲשֵׂה תַעֲשֵׂה" (דברים יד, כב-כט), וְ"מִי תְכַלֶּה לַעֲשׂוֹ" (דברים כו, יב-טו),
 וּפְרֻשֵׁת הַמֶּלֶךְ (דברים יז, יד-כ),
 וּבְרִכּוֹת וּקְלָלוֹת (דברים פרק כח) עַד שְׁגוֹמֵר כָּל הַפְּרֻשָּׁה.
 בְּרִכּוֹת שֶׁבָּהֶן גָּדוֹל מְבָרֵךְ אוֹתוֹ - הַמֶּלֶךְ מְבָרֵךְ אוֹתוֹ.
 אֶלָּא שְׁנוֹתָיו שֶׁל רַגְלָיִם תַּחַת מַחִילַת הָעוֹן.

גמרא

"בשמיני" סלקא דעתך?!

אימא: בשמינית.

["ויצו משה אותם לאמור מקץ שבע שנים במעד שנת השמיטה בהג הסכות.
 מבוא כל ישראל לראות את פני ה' א-להיה במקום אשר יבחר,
 תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם"] (דברים לא, י-יא).

וכל הני למה לי?

צריכי,

דאי כתב רחמנא "מקץ" (דברים לא, י) הוה אמינא: נימנו מהשתא,
 ואף על גב דלא מתרמי בשמיטה,
 כתב רחמנא: "שמיטה".

ואי כתב רחמנא: "שמיטה" - הוה אמינא: בסוף שמיטה, כתב רחמנא "במעד".
 ואי כתב: "במעד" - הוה אמינא: מריש שתא, כתב רחמנא: "בהג הסכות".

ואי כתב רחמנא: "בהג הסכות" הוה אמינא: אפילו יום טוב אחרון,
 מא, ב, כתב רחמנא: "מבוא כל ישראל" (דברים לא, יא) אמתחלתא דמועד.

מתני'
 בשמיני. בגמרא פריך בשמיני סי'ד
 הא אמרת במוצאי יו"ט הראשון
 ומשינן אימא בשמינית במוצאי
 שביעית בסוכות שבתחילת שנה
 שמינית:
 בימה אלמבר"א {אלמינבר"א:
 בימה }:
 שנאמר מקץ שבע שנים. בסוף שבע
 שנים ואותה קרייה על יד מלך היא
 כדתניא בספרי בפרשת המלך את
 משנה התורה הזאת אין קורין ביום
 הקהל אלא במשנה תורה:
 וקורא יושב. וקורא בישיבה:
 אגריפס המלך. מלך ישראל היה
 מזרעו של הורדוס והוא שנחרב
 בהמ"ק בימיו:
 זלגו עיניו דמעוה. שהמקרא הזה
 פוסלו מן המלכות:
 אחינו אתה. שאמו מישראל:
 וקורא מתחילת אלה הדברים עד
 שמע. שבואתחנן:
 ושמע והיה אם שמוע. ע"י דילוג
 ומשם מדלג לעשר תעשר ומשם
 מדלג וקורא כי תכלה לעשר וברכות
 וקללות ומשם חוזר למפרע וקורא
 אשימה עלי מלך שמע קבלת מלכות
 שמים והיה אם שמוע קבלת עול
 מצות כדאמר בפי שני דברכות (דף
 יג.) וכן ברכות וקללות קבלת
 בריתות של תורה ומשמיע לרבים
 עשר תעשר כי תכלה לעשר מפני
 שהוא זמן אסיף ומתנות עניים
 והפרשת תרומות ומעשרות ואע"פ
 שפרשת המלך מפסקת בין עשר לכי
 תכלה קורא את אלה יחד שלא
 להפסיק במעשרות ואח"כ קורא
 פרשת המלך ואי משום דיש כאן
 דילוג בתורה בכדי (שלא) יפסיק
 התורגמן אין המלך תורגמן ואין
 מתרגמן אחריו:
 ברכות שכ"ג מברך. ביוה"כ אחר
 מקרא פרישה כדאמרן (יומא סח.)
 מברך עליה שמונה ברכות:
 המלך מברך. אחר קריאתו:
 של רגלים. מקדש ישראל והזמנים
 מברך תחת ברכות של מחילת העון
 שביו"כ:

גמ'

צריכי. כל הסימנין הללו מקץ שנת
 השמיטה ובחג הסוכות ובמועד:
 נימנוהו מהשתא. משנת ארבעים
 והלאה שבערבות מואב נאמרה
 פרישה זו ואע"ג דלא מתרמי
 בשמיטה שלא מנו שמיטין עד לאחר.
 שבע שכבישו ושבע שחילקו כדאמרין
 (בקידושין) (דף מ:.) [ערכין] (דף יב:):
 בסוף שמיטה. קודם ר"ה של
 שמינית דהא מקץ שבע בסוף שנה
 משמע: מריש שתא. שכולן נקראו
 מועד כדכתיב (ויקרא כג) אלה מועדי
 ה' וקחשיב נמי ר"ה:

מאימת דמתחיל מועד. ומיהו ביו"ט
 לא שאין תיקון הבימה דוחה לא את
 השבת ולא יו"ט ומאתמול נמי לא
 עבדינן לה דדחיקא לה עזרה והאי
 טעמא מפרש בגמ' ירושלמי (פ"א)
 במס' מגילה דקתני הקהל מאחרין
 כשחל להיות בשבת וקאמר מפני
 הבימה ועבדה מאתמול דחיקא לה
 עזרה אנקוברי"ר {להפריע} בלע"ז:
 למלכי בית דוד אבל לא למלכי בית
 חשמונאי:

331 * ויצו משה אותם לאמור מקץ שבע שנים במעד שנת השמיטה בהג הסכות. יא מבוא כל ישראל לראות את פני ה' א-להיה במקום אשר יבחר
 תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם

רס"י

אפי' למאן דאמר. בקידושין
בפ"ק (דף לב:):

45. מא, ב

"וחזו הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת".

שמעתי מינה: חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב!

אמר אבי:

כולה משום כבודו דמלך.

"והמלך עומד ומקבל וקורא יושב. אגריפס המלך עמד וקיבל וקרא עומד".

"עומד" - מקלל דיושב.

והאמר מר: "אין ושיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד,
שנאמר: "ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר"³³² (שמואל ב, ז, יח)!

כדאמר רב חסדא:

בעזרת נשים,

הכא נמי, בעזרת נשים.

"ושבחוהו חכמים".

"ושבחוהו" - מקלל דשפיר עבד,

האמר רב אשי:

אפילו למאן דאמר: "נשיא שמחל על כבודו - כבודו מחול",

מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול,

שנאמר: "שום תשים עליך מלך" (דברים יז, טו) - שתהא אימתו עליך!

מצוה שאני.

³³² ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר מי אנכי אדני ה' ומי ביתי כי הביאתני עד הלב

46. מא, ב

רס"י

אגרופה. כחה של חנופה דאע"ג דאמו מישראל אין ראוי למלכות דעבד היה וזילא מילתא: **נתעוותו הדינין.** שהחניפו הדינין את בעלי הדין: **ונתקלקלו המעשים.** שהגדולים ראו עוברי עבירה ולא מיחו בידם מפני חנופה: **ואין אדם שיכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך.** שמתוך שלא מיחו בעוברי עבירה למדו הדורות את מעשיהם ונמצא כולן עוברין: **לכילי.** לשון כלתה נפשי (תהלים קיט) שמתאוה לשתות יין תדיר: **ופליגא.** הא דריש לקיש דאמר להחניפו לעשו נתכוון לומר לו ראיתי פניך כראות פני וגוי פליגא אדרבי לוי דאמר לא להחניפו נתכוין אלא לאיים עליו ולהודיעו שהוא רגיל לראות מלאכים: **לא ישועו כי אסרם.** כשיבואו עליהם יסורין לא יועילם שועה: **ויאמר ירמיהו לחנניה הנביא.** שאמר נבואת שקר על גלות יכניה וכלי הקודש שגלו עמו בעוד שנתים ימים אני משיבם אל המקום הזה אמן כן יעשה ה' חנופה היא זו שהיה לו לומר בהדיא שקר אתה ניבא: **ויהי הוא בשער בנימין.** לאחר כמה ימים היה ירמיה יוצא מירושלים ללכת ארץ בנימין לחלוק נחלה שנפלה לו ותפסו יראיה ויאמר לו אל הכשדים אתה נופל: **כחה של חנופה דאע"ג דאמו מישראל אין ראוי למלכות דעבד היה וזילא מילתא:** **נתעוותו הדינין.** שהחניפו הדינין את בעלי הדין: **ונתקלקלו המעשים.** שהגדולים ראו עוברי עבירה ולא מיחו בידם מפני חנופה: **ואין אדם שיכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך.** שמתוך שלא מיחו בעוברי עבירה למדו הדורות את מעשיהם ונמצא כולן עוברין: **לכילי.** לשון כלתה נפשי (תהלים קיט) שמתאוה לשתות יין תדיר: **ופליגא.** הא דריש לקיש דאמר להחניפו לעשו נתכוון לומר לו ראיתי פניך כראות פני וגוי פליגא אדרבי לוי דאמר לא להחניפו נתכוין אלא לאיים עליו ולהודיעו שהוא רגיל לראות מלאכים: **לא ישועו כי אסרם.** כשיבואו עליהם יסורין לא יועילם שועה: **ויאמר ירמיהו לחנניה הנביא.** שאמר נבואת שקר על גלות יכניה וכלי הקודש שגלו עמו בעוד שנתים ימים אני משיבם אל המקום הזה אמן כן יעשה ה' חנופה היא זו שהיה לו לומר בהדיא שקר אתה ניבא: **ויהי הוא בשער בנימין.** לאחר כמה ימים היה ירמיה יוצא מירושלים ללכת ארץ בנימין לחלוק נחלה שנפלה לו ותפסו יראיה ויאמר לו אל הכשדים אתה נופל: **כחה של חנופה דאע"ג דאמו מישראל אין ראוי למלכות דעבד היה וזילא מילתא:** **נתעוותו הדינין.** שהחניפו הדינין את בעלי הדין: **ונתקלקלו המעשים.** שהגדולים ראו עוברי עבירה ולא מיחו בידם מפני חנופה: **ואין אדם שיכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך.** שמתוך שלא מיחו בעוברי עבירה למדו הדורות את מעשיהם ונמצא כולן עוברין: **לכילי.** לשון כלתה נפשי (תהלים קיט) שמתאוה לשתות יין תדיר: **ופליגא.** הא דריש לקיש דאמר להחניפו לעשו נתכוון לומר לו ראיתי פניך כראות פני וגוי פליגא אדרבי לוי דאמר לא להחניפו נתכוין אלא לאיים עליו ולהודיעו שהוא רגיל לראות מלאכים: **לא ישועו כי אסרם.** כשיבואו עליהם יסורין לא יועילם שועה:

"ובשהגיע ל' לא תוכל לתת" ³³³ (דברים יז, טו) [זלגו עיניו דמעות. אָמרו לו: אל תתירא אגריפס, אחינו אתה, אחינו אתה!].

תנא משמיה דרבי נתן:
"באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל בלייה, שהחניפו לו לאגריפס.

אמר רבי שמעון בן חלפתא:
מיום שגבר אגרופה של חנופה נתעוותו הדינין, ונתקלקלו המעשים, ואין אדם יכול לומר לחבירו: מעשי גדולים ממעשיך".

דרש רבי יהודה בר מערבא ואיתימא רבי שמעון בן פאי:
מותר להחניף לרשעים בעולם הזה, שנאמר: "לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר 'ישוע' " (ישעיה לב, ה), מכיל דבעולם הזה - שרי.

רבי שמעון בן לקיש אמר:
מהכא: "כראת פני א-להים ותרגני" ³³⁴ (בראשית לג, י).

ופליגא דרבי לוי.
דאמר רבי לוי:

משל של יעקב ועשו למה הדבר דומה?
לאדם שזימן את חבירו והכיר בו שמבקש להורגו,
אמר לו: טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך.
אמר: ידע ליה מלכא מיסתפי ולא קטיל ליה.

אמר רבי אלעזר:
כל אדם שיש בו חנופה מביא אף לעולם, שנאמר: "וחנפי לב ושימו אף" ³³⁵ (איוב לו, יג).

ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת, שנאמר: "לא ישועו מי אסרם" (איוב לו, יג).

(סימן א"ף עוב"ר גיהנ"ם ביד"ו ניד"ה גול"ה).

ואמר רבי אלעזר:

כל אדם שיש בו חנופה אפילו עוברין שבמעיי אמן מקללין אותו, שנאמר: "אמר לרשע צדיק אתה יקרהו עמים ויעמוהו לאמים" (משלי כד, כד), ואין קוב אלא קלה,

שנאמר: "לא קבה אל" ³³⁶ (במדבר כג, ח),

ואין לאום אלא עוברין, שנאמר: "ולאם מלאם יאמין" (בראשית כה, כג).

ואמר רבי אלעזר:

כל אדם שיש בו חנופה - נופל בגיהנם, שנאמר: "הוי האמרים לדע טוב ולטוב דע", [שמים השף לאור ואור להשף שמים מר למתוק ומתוק למר] (ישעיה ה, כ), מה כתיב אחריו?

"למן כאכל קש לשון אש וחשש להבה ירפה" ³³⁷ (ישעיה ה, כד).

³³³ שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה א-להיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא

³³⁴ ויאמר יעקב אל נא אם נא מצאתי הן בעיניך ולקחת מנחתי מידי מי על כן ראיתי פניך כראת פני א-להים ותרגני:

³³⁵ וחנפי לב ושימו אף לא ישועו מי אסרם

³³⁶ מה אקב לא קבה אל ומה אועם לא ועם ה'

³³⁷ למן כאכל קש לשון אש וחשש להבה ירפה שרשם ממך יהיה ופרחם כאבק יעלה מי מאסו את תורת ה' צבאות ואת אמתת קדוש ישוראל נאצו

רש"י

ויאמר ירמיהו לחנניה הנביא. שאמר נבואת שקר על גלות יכניה וכלי הקודש שגלו עמו בעוד שנתים ימים אני משיבם אל המקום הזה אמן כן יעשה ה' חנופה היא זו שהיה לו לומר בהדיא שקר אתה ניבא: ויהי הוא בשער בנימין. לאחר כמה ימים היה ירמיה יוצא מירושלים ללכת ארץ בנימין לחלוק נחלה שנפלה לו ותפסו יראיה ויאמר לו אל הכשדים אתה נופל: גמולה. בדולה כמו ויגמל (בראשית כא): משך ידו. הקב"ה מהיות את לוצצים. לא יגורך רע. לא יגור עמך רע וגבי מספרי לשון הרע כתיב דכתיב בההוא פרשתא כי אין בפיהו נכונה וגו' :

ואמר רבי אלעזר:

כל המתניף לחבירו - סוף נופל בידו, ואם אינו נופל בידו - נופל ביד בניו, ואם אינו נופל ביד בניו - נופל ביד בן בנו,

שנאמר: "ויאמר ירמיה אל חנניה ... אמן כן יעשה ה' יקם ה' את דבריה" ³³⁸ (ירמיה כח, ה-ו), מב, א וכתוב: ^ ויהי הוא בשער בנימן ושם בעל פקדת ושמו יראיה בן שלמיה בן חנניה,

ויתפש את ירמיהו הנביא לאמר אל הפשדים אתה נפל.

ויאמר ירמיהו שקר, אינני נפל על הפשדים,

וכתיב: "ויתפש יראיה בירמיהו ויבאהו אל השורים" ³³⁹ (ירמיה לו, יג-יד).

ואמר רבי אלעזר:

כל עדה שיש בה חנופה מאוסה כנדה,

שנאמר: "כי עדת חנה גלמוד" ³⁴⁰ (איוב טו, לד),

שכן בכרפי הים קורין לנדה גלמודה'.

מאי גלמודה?

גמולה מבעלה.

ואמר רבי אלעזר:

כל עדה שיש בה חנופה - לסוף גולה,

כתיב הכא: "כי עדת חנה גלמוד",

וכתיב התם: "ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גלה וסורה" ³⁴¹ (ישעיה מט, כא).

אמר רבי ירמיה בר אבא:

ארבע כיתות אין מקבלות פני שכניה:

כת ליצים,

וכת חניפים,

וכת שקרים,

וכת מספרי לשון הרע.

"פת ליצים" - דכתיב: "משך ידו את ליצים" ³⁴² (הושע ז, ה),

"פת חניפים" - דכתיב: "כי לא לפניו חנה ובוא" ³⁴³ (איוב יג, טז).

"פת שקרים" - דכתיב: "דבר שקרים לא ימון לנגד עיני" ³⁴⁴ (תהלים קא, ז).

"פת מספרי לשון הרע" - דכתיב: "כי לא אל הפז רשע אתה לא יגורך רע" (תהלים ה, ה),

צדיק אתה ה' לא יגור במגורך - רע.

הדרן עלך אלו נאמרין

³³⁸ ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה הנביא לעיני ההננים ולעיני כל העם העמדים בבית ה'. ו יאמר ירמיה הנביא אמן כן יעשה ה' יקם ה' את דבריה אשר נבאת להשיב כלי בית ה' וכל הגולה מבבל אל המקום הזה

³³⁹ יע ויהי הוא בשער בנימן ושם בעל פקדת ושמו יראיה בן שלמיה בן חנניה ויתפש את ירמיהו הנביא לאמר אל הפשדים אתה נפל. יד ויאמר ירמיהו שקר אינני נפל על הפשדים ולא שמע אליו ויתפש יראיה בירמיהו ויבאהו אל השורים

³⁴⁰ כי עדת חנה גלמוד ואש אכלה אהלי שחד

³⁴¹ ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גלה וסורה ואלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי אלה איפה הם

³⁴² יום מלמנו החלו שרים חמת מנין משך ידו את ליצים

³⁴³ גם הוא לי לישועה כי לא לפניו חנה ובוא

³⁴⁴ לא ישב בקרב ביתי עשה רמיה דבר שקרים לא ימון לנגד עיני